

.....
**DE SMÅ
SKRIDTS
METODE**
.....

2.0
.....

Fokus på forandring

Landsforeningen af VæreSteder

KOLOFON

Publiseret af Landsforeningen af VæreSteder (LVS)

Redaktion:

Cliff Kaltoft, LVS
Ulrik Korff, LVS
Søren Steen Olsen, Public Futures
Steen Svendsen, Public Futures

AD og layout: Stine Skøtt Olesen, www.nxtbrand.dk

Foto: Cover og temafoto: Stine Skøtt Olesen, www.nxtbrand.dk

Øvrige fotos: Ulrik Jantzen, Das Büro, www.dasburo.dk

Tryk: HR Offset A/S, www.hr-offset.dk

ISBN: 978-87-992812-1-3

1. udgave, 1. oplag

Bogen kan bestilles ved at kontakte:

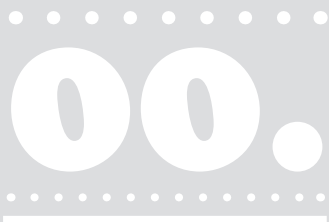
LVS via email lvinfo@lavs.dk eller på www.vaeresteder.dk

Januar 2015

• • • • •
De små skridts metode 2.0
• • • • •

FOKUS PÅ FORANDRING

INDHOLD

Forord. 6

Sådan kan du læse bogen, hvis du er..... .. 7

DEL

I. **Små skridt, der fører vidt. Baggrund og introduktion**

01. Små skridt, der fører vidt 10

Socialt udsatte er gode nok, men de har det ikke godt nok 12

Realistiske ambitioner: Om store skridt og små skridt..... 14

02. Væresteder: Samfundets guldæg 16

Guldægget værestederne 18

Værestedernes placering i den samlede indsats..... 21

II. **At arbejde med De små skridts metode**

03. Metodens fire tilgange24

At sidde på sine hænder: Forandringsparadokset 25

Rollen som valgarkitekt – ikke alt er nudging..... 26

Det kærlige puf - arbejdet med den enkelte bruger 28

Værestedet tager hånd om situationen..... 29

04. Forandringskompasset 30

Forandringskompasset - ressourcer 34

Forandringskompasset - problemer 39

Forandring er kompleks og ikke-lineær – skab genveje 41

Indsats: Holdbaserede aktiviteter – så fylder problemerne mindre..... 42

Brug kompasset på jeres måde..... 43

05. Handlevejledninger 44

Procesforløb på væresteder 45

Handlevejledninger..... 46

III. **Perspektiver og inspiration**

06. Forudsætninger og rammer for værestederne..... 58

De gode eksempler..... 60

07. Inspiration og perspektiv: Herstellwerk og rehabilitering .. 64

08. Andre LVS-publikationer 72

Om metoder og tankegange i arbejdet på værestederne

FORORD

I 2009 udgav Landsforeningen af VæreSteder bogen "De små skridts metode". Det var på én gang et manifest for værestedernes rolle i det sociale landskab, en beskrivelse af deres særlige tilgang til brugerne og en skitsering af deres praksis.

De små skridt er nået videre siden da, og nu følger vi op med denne publikation. Hensigten er, at den dels kan fungere som en praktisk håndbog, der henvender sig til ledere og medarbejdere på værestederne, dels som en faglig opdatering, der også henvender sig til faglige miljøer ud over værestederne selv, og dels som en fortælling til omverdenen, der tydeliggør og synliggør værestedernes arbejde med positiv forandring i brugernes liv.

Som håndbog er den en afspejling af den fortsatte faglige udvikling, der er sket siden 2009. Der bygges så at sige ovenpå ved at gå dybere ned i de processer, som fører socialt udsatte videre i livet – væk fra en udsat situation. Bogen præsenterer bl.a. forandringskompasset, som er et redskab til det konkrete praktiske arbejde med små skridt på værestederne. Forandringskompasset er et dialogredskab, som afdækker brugernes behov, motivationsgrad og angiver mulige indsatser. På den måde er det en hjælp til at omsætte principperne i "De små skridts metode" til klare anbefalinger og handlevejledninger.

Forandringskompasset er en model for, hvordan arbejdet kan tilrettelægges, og sætter ord og billeder på processerne, som vil lette den faglige dialog, både i det daglige arbejde på det enkelte værested og på tværs af hele værestedsområdet – og det sociale område. Forandringskompasset er en nøgle for udenforstående til at forstå værestedernes særegne faglighed og nødvendigheden af væresteder samt karakteren og graden af den viden, værestederne har og skal have om brugerne for at kunne iværksætte en kvalificeret indsats.

Endelig sætter forandringskompasset og progressionstrappen værestederne ind i deres rette sammenhæng med de øvrige hjælpesystemer og andre tilgange til det at skabe rammer for forandring for mennesker i en socialt udsat situation.

Der er altid en risiko for, at man får noget meget svært til at se lettere ud end det er, når man laver forsimplede teorier og modeller. Det har på ingen måde været hensigten. Målet har været at vise, at vi med mindre justeringer og en højere grad af bevidsthed om mulighederne for at lave forandringsarbejde med socialt udsatte mennesker på værestederne kan skabe meget mere forandring. Forudsætningen er, at vi begynder at tro på, at det er muligt.

En stor tak til alle de brugere, frivillige og personaler, som har hjulpet og kommenteret under udviklingen af tanker, illustrationer og redskaber i denne bog. En særlig tak til de væresteder, som har deltaget i de procesforløb, der har været en del af projektet De små skridts metode 2.0: Café VæXt (Aalborg), Kontakten (Brønshøj), Huset Horseager (Lejre), Værestedet (Esbjerg), Perronen (Nykøbing Falster).

Cliff Kaltoft

Sekretariatschef i Landsforeningen af VæreSteder

SÅDAN KAN DU LÆSE BOGEN, HVIS DU ER...

... leder, medarbejder eller frivillig på et værested.

Bogens del II "At arbejde med De små skridts metode" er direkte henvendt til jer, der arbejder på værestederne. Forandringskompasset og handlevejledningerne er praktisk inspiration til arbejdet med forandringer sammen med den enkelte bruger. Læs del I om baggrunden og introduktion til værestedernes metode. Og læs også del III om perspektiverne, og om en faglig inspirationskilde.

... leder, studerende, forsker eller underviser på en uddannelse på det sociale område.

For jer er hele bogen relevant. De små skridts metode er udviklet på værestederne og for værestedsbrugere, men den repræsenterer også en mere generel tilgang til udsatte, som meget gerne må vinde indpas i praksis andre steder. Vi mener det alvorligt, når vi bruger ordet "metode" om det forandringsarbejde, vi yder. Det er vigtigt for at øge den faglige bevidsthed og praksis på værestederne. Og det er vigtigt for den videre udbredelse og metodeudvikling, at også andre faggrupper og instanser på det sociale område er med i den faglige dialog. Del I kan læses som en generel introduktion og baggrund, del II beskriver praktiske metoder, og del III perspektiverer den faglige tilgang og beskriver en parallel faglig inspirationskilde fra Holland.

... politiker, leder eller medarbejder i en kommune, der beskæftiger dig med det sociale område.

Vi vil i Landsforeningen af VæreSteder meget gerne oplyse jer om det arbejde for forandring i udsatte menneskers liv, som vi udfører på værestederne. Vi møder lidt for ofte den forestilling, at væresteder blot er et opholdssted, hvor man kan få en kop kaffe og et måltid mad. Det er det også – det er det, vi kalder fristedet. Men det er også mere end det. Og vi vil gerne fortælle jer om den tilgang, værestederne bruger, og den faglige metodeudvikling, som vi i Landsforeningen af VæreSteder sætter os i spidsen for. Bogen er en let tilgængelig introduktion, der både giver et signalement af værestedernes funktion i den samlede sociale indsats og af det fortløbende arbejde med at udvikle De små skridts metode. Alt med henblik på at hjælpe udsatte ud af håbløshed og videre i livet på en måde, der giver mening. Særligt afsnittet i del III om "Forudsætninger og rammer for værestederne" bør have jeres interesse. Men der vil også være stort udbytte at hente i del I med baggrund og introduktion – De små skridts metode er ingen døgnflue – og i del II, der beskriver, hvordan en praksis med systematisk forandringsarbejde på et værested kan se ud.

DEL

I.

.....
**SMÅ SKRIDT,
DER FØRER VIDT**
.....

Baggrund og introduktion

SMÅ SKRIDT, DER FØRER VIDT

KAPITEL

01.

De små skridts metode er værestedernes måde at arbejde på. Værestedernes brugere er socialt udsatte voksne mennesker med mere end én svær social problemstilling i deres liv, og afstanden til et liv i "normal-samfundet" er stor for disse mennesker.

Værestederne er et trygt fristed for brugerne, og de er kendetegnet ved en særlig relation og indsigt i brugernes livssituation. Værestedet er et sted at være, men på værestedet ved man også, hvad der skal til for at hjælpe udsatte mennesker videre i livet. En viden, der bygger på den vedvarende og tætte kontakt med brugerne.

Mange væresteder henvender sig til en bestemt brugergruppe, som regel i lokalområdet. Værestederne er ikke en del af det formelle behandlingssystem, brugerne visiteres ikke, og de registreres ikke.

I "De små skridts metode" fra 2009 blev følgende typer af væresteder listet, baseret på værestedernes egne angivelser (men listen er ikke udtømmende):

- Aktive stofmisbrugere
- Tidligere stofmisbrugere
- Metadonbrugere
- Blandet brugergruppe
- Mænd i krise
- Hjemløse
- Alle med kontaktbehov
- Sindslidende
- Prostituerede
- Psykisk syge med indvandrerbaggrund.

Væresteder er som hovedregel kun åbne i dagtimerne og har således ikke tilbud om overnatning eller botilbud, selvom der kan være undtagelser og forskellige former for samarbejder med sådanne tilbud.

Værestederne i LVS er hovedsageligt kommunalt drevne væresteder, eller væresteder med en tæt kommunal tilknytning i form af driftsoverenskomst.

Socialt udsatte er gode nok, men de har det ikke godt nok

Den almindelige opfattelse af socialt udsatte værestedsbrugere er i høj grad defineret af deres problemer, som igen er defineret af det hjælpesystem, vores samfund har skabt omkring dem. Det er for så vidt naturligt, men også meget uhensigtsmæssigt, fordi en afgørende del af løsningen på problemerne og vejen væk fra udsathed handler om de sider af de socialt udsatte, som ikke har med problemer, diagnoser eller udsathed at gøre: De ressourcer, kompetencer samt håb og drømme for fremtiden, som socialt udsatte mennesker også er kendetegnet ved.

At udvikle og anvende redskaber til at ændre andre menneskers adfærd er et forehavende, som potentielt kan anses for odiøst, eller som man ikke kan forvente vækker lige stor begejstring hos alle. Derfor må vi gøre os klart, at vi har et særligt ansvar og en særlig forpligtelse til at sikre, at hensigten er klar og uangribelig samt at præmisserne er kendte og gennemsigtige.

Når det er sagt, er der faktisk intet nyt under solen. Etableringen af et hjælpesystem og oprettelsen af væresteder hviler på den præcis samme præmis: At mennesker skal have adgang til hjælp, og når de vælger at tage den (fx komme på et værested), så har vi gennem tilbuddet gjort et indgreb og sat rammen for en ændring af adfærden.

Under procesforløbene med De små skridts metode 2.0 har vi et par gange mødt kritiske kommentarer om, at de mennesker, der kommer på et værested er gode nok, som de er, og derfor skal man ikke ændre på dem eller bede dem ændre på sig selv. Det er vi i LVS langt hen ad vejen helt enige i. Vi arbejder med forandring gennem at sidde på hænderne, nudging og kærlige puf, fordi socialt udsatte mennesker ikke *har* det godt nok, ikke fordi de ikke er gode nok.

Enhver beskrivelse af socialt udsatte, som lægges til grund for indsatser eller politikker, må rumme problemerne, men også have blik for det fundament, hvorpå en ny tilværelse skal bygges, uanset hvor skrøbeligt, det måtte forekomme at være.

Et gennemgående kendetegn ved mange af de udsatte mennesker, som kommer på væresteder er, at de af omgivelserne har lært at se sig selv som modspillere i deres eget liv. Som mennesker, der ikke duer til noget, som mennesker der er i opposition til alt det, man forventes at kunne, og som hele tiden træffer dårlige valg med negative konsekvenser. Hos mennesker, hvor dette selvbillede dominerer, er sandsynligheden for en bæredygtig personlig forandringsproces meget ringe, og en kerneopgave for værestederne er at sætte rammerne for, at brugerne i højere grad ser sig selv som medspillere, som nogen, der kan tage del i samfundslivet og det ansvar, der ligger i sociale fællesskaber.

Socialt udsatte er mennesker, der ofte er i en situation, som ikke bare er dårlig, men som har tendens til at blive forværret, hvad enten det gælder sundhedstilstand, evnen til at tage ansvar for sig selv eller en gældstynget og kaotisk økonomi. De er dybt afhængige af det offentlige social- og sundhedssystem, men har også brug for hjælp på anden vis, hvis deres situation skal stabiliseres og forbedres.

I mange sammenhænge har socialt udsatte mennesker en adfærd, der er så anderledes fra flertallets, at den kan være svær at forstå. Det er mennesker, som selvom de vidste, at der var hjælp at hente til oprettelse af digital postkasse eller gældsrådgivning på biblioteket, ikke nødvendigvis ville opsøge den, men måske ville vende ryggen til. Det er mennesker, som set fra deres eget perspektiv ikke har noget at miste – og ej heller at vinde. Med det udgangspunkt er det en meget stor udfordring at genvinde troen på forandring, og at lære hvordan man kan blive sin egen bedste hjælper.

Værestedernes force er, at de på en og samme tid adresserer brugernes status som borgere (med det rettigheds- og statustab, som udsathed indebærer) og brugernes funktionsevne – såvel den fysiske, som den psykiske og sociale. De gør det ved i udpræget grad at fokusere på de evner, kompetencer, ressourcer og den lyst til forandring, som er der – i stedet for at fokusere på funktionsnedsættelsen, den tabte status eller diagnoser.

SOCIALT UDSATTES HOLDNINGER

I 2011 og 2012 gennemførte Landsforeningen af VæreSteder holdningsundersøgelser blandt værestedernes brugere. 700 brugere på væresteder rundt omkring i landet svarede på et omfattende spørgeskema, hvilket gav et bidrag til et samlet signalement af brugerne.

Ca. 2/3 er mænd, ca. 2/3 over 40 år gamle, og ca. halvdelen er mellem 40 og 55. Mindre end 10 % har haft en arbejdsindkomst inden for den seneste måned (inkl. salg af Hus Forbi), langt de fleste er på kontanthjælp eller førtidspension.

Omkring halvdelen angiver, at de har eller har haft problemer med stofafhængighed eller alkoholisme.

Ca. 1/3 har en psykisk sygdomsdiagnose, 1/4 har en somatisk sygdomsdiagnose, og 1/4 kender til hjemløshed, ledighed og gældsproblemer. Kriminalitet kendes også af mellem 1/4 og halvdelen.

Langt de fleste har mere end ét svært socialt problem. Men undersøgelserne viser også, at socialt udsatte indeholder langt mere end de problemer, der ofte er i fokus i deres relationer med "normalsamfundet". Værestedsbrugere hører ikke til de mest lykkelige grupper i samfundet, og selvom de slås med mange og svære problemer i deres hverdag opfatter de ikke sig selv som viljeløse ofre. Næsten tre fjerdedele mener, at de selv har meget stor eller ret stor indflydelse på, hvordan det går dem. Med andre ord fraskriver man sig ikke ansvaret og indflydelsen på sin egen situation. I forlængelse heraf peger næsten en tredjedel på "mig selv" som deres største problem. Det er en svær erkendelse, når man lever et svært liv.

Realistiske ambitioner: Om store skridt og små skridt

Mange væresteder oplever, at det er svært at trænge igennem til kommunen/forvaltningen med budskabet om De små skridts metode. Det er, groft sagt, som om politikere og embedsfolk giver sig selv to muligheder: Hvis ikke vi kan arbejde direkte og målrettet med relevante målsætninger såsom stoffrihed, ædruelighed, beskæftigelse eller uddannelse, så må vi helt opgive at have ambitioner. Så kan vi højst etablere et tilbud, hvor de stakkels brugere kan få en kop kaffe og en stol at sidde på. Altså enten det, man kunne kalde ”De store skridts metode” eller ren omsorg uden forandring.

Bag denne forestilling ligger en idé om, at forandringer optimalt set skal tilrettelægges efter en effektiv projektplan. Lineær, målrettet (målbar) og tidsbestemt.

Men sådan foregår forandringer i menneskers livsmønstre sjældent, og slet ikke når man har med udsatte mennesker med meget komplekse problemer at gøre. Værestedernes arbejde med De små skridts metode er således diametralt forskelligt fra den rehabiliterings-tilgang, som vinder udbredelse på det sociale område i disse år. Denne tilgang er netop defineret ved at være tidsbestemt og målrettet. De to tilgange har samme hensigt, og de supplerer hinanden på mange måder – men de er altså afgørende forskellige.

De små skridts metode er dermed også et opgør med forestillingen om, at alle menneskelige forandringsprocesser kan mål- og tidsfastsættes. Særligt dem, der handler om overhovedet at skabe en lyst til forandring og en bæredygtig og langsigtet motivation.

Forventninger om Store Skridt vil ofte blive skuffede, og det giver en tendens til, at omverdenen møder arbejdet med socialt udsatte med opgivenhed, en opfattelse af, at der ikke kan ske positive forandringer, og at udsigterne for denne gruppe er håbløse.

Værestederne har årelange erfaringer for i praksis at tænde den gnist og lyst til forandring, som fører til små skridt i den rigtige retning. Det er vigtigt for værestederne at fastholde en faglig opmærksomhed på De små skridts metode, og at blive ved med at udvikle den.

Videreudvikling og implementering af De små skridts metode og værestedernes særlige faglighed fordrer større opbakning og højere ambitioner hos kommunerne.

Det kræver mod som kommune at spørge sig selv: Hvad vil vi egentlig med værestederne? Men det er nødvendigt. Enkelte kommuner er langt i arbejdet med at lave strategier for værestederne.

Men selv i de kommuner, hvor man er længst, må man konstatere, at der er et stykke vej i forståelsen af, hvad et værested er, hvilke potentialer de rummer og ikke mindst, hvor sårbart hele fundamentet for forandringsarbejdet på fristedet er. Læs mere om forudsætninger og rammer for værestedernes arbejde i kapitel 6. (VII)

OPGIVET

De store skridts manglende succes bliver ofte en del af legitimeringen af håbløsheden og opgivelsen af socialt udsatte, som afspejlet her i en avisnotits om et tiltag i en jysk kommune.

”Byrådet har besluttet, at man vil gøre noget for byens svageste borgere, som i forvejen sidder på en bænk og drikker bajere og ligger på græsset. Nu giver vi dem så mere ordnede forhold”, siger [formanden red.] for plan- og teknikudvalget.

Han erkender, at projektet er ”opsigtsvækkende”, men de 15-20 borgere, der er tale om, er allerede tabt, lyder argumentet, og derfor vil man ikke bruge pengene på alkoholfævnning.

”Der skal også være et gran af vilje til at ændre sin livsstil, og det er ikke tilfældet med disse mennesker, som værestederne og socialforvaltningen allerede kender. Man har en flok, som vi ikke kan nå på nogen måder, og nu prøver vi så at gøre det tåleligt for dem, når vejrliget er regn og slud”.

Men det er værestedernes erfaring, at der faktisk er masser af positivt forandringspotentiale, at der sker mange positive forandringer, og at brugerne flytter sig. Det oplever man i det daglige, og i LVS oplever vi det, når vi fra år til år har idrætsudøvere og holdledere, værestedskunstnere og feriegæster til vore events.

De kollektive og individuelle forandringer hos deltagerne i Udsatte Legene er markante. Alene de 400 holdledere, som LVS’ søsterorganisation Idrætsorganisationen Dansk Væresteds Idræt (IDVI) har uddannet, og som på mange niveauer er afgørende for gennemførelsen af Udsatte Legene, er et billede på, hvad brugerne kan, når de bliver mødt med positive forventninger og reelle muligheder.

LVS EVENTS

LVS har siden Tour de Udsat (cykeltapeløb) i 2005 og stiftelsen af IDVI i 2007 årligt afholdt idrætsarrangementer (Udsatte Legene), ferielejre (FerieCamp) og en kulturfestival (2014) for tusindvis af værestedsbrugere og socialt udsatte.

Tiltagene er en del af LVS’ rammesætning for aktiviteter og forandringsarbejdet med De små skridts metode på værestederne.

Uddannelse af frivillige og holdlederuddannelser er ligeledes elementer, som giver værestederne mulighed for at lade forandringsparate brugere få opkvalificering og nye ansvarsområder samtidig med, at uddannelserne tilfører værestedet nye kompetencer.

VÆRESTEDER:
SAMFUNDETS GULDÆG

KAPITEL

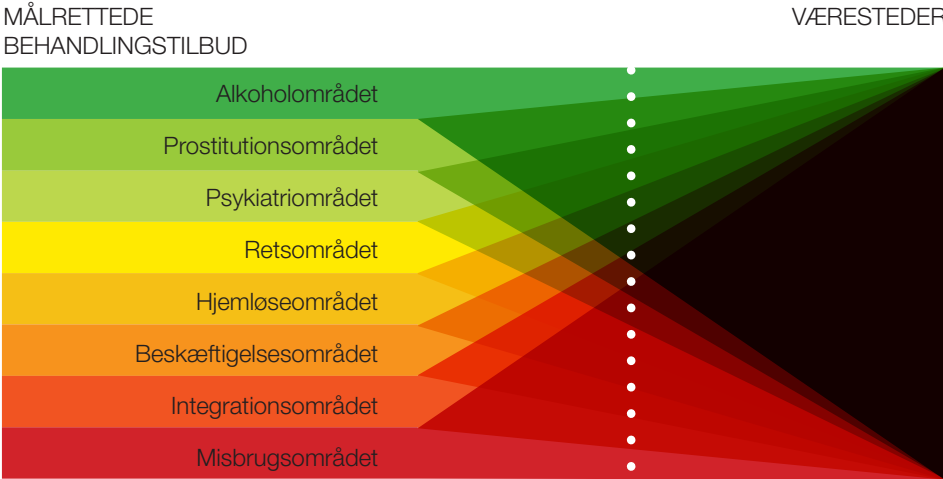
02.

Værestederne løser nogle opgaver, som falder imellem andre indsatser på det sociale område, og som supplerer og støtter disse indsatser. De kan på mange måder kaldes et "guldæg" for samfundet, og det er der flere grunde til.

Værestederne må nødvendigvis arbejde på andre præmisser end de specialiserede problemløsningsindsatser i det offentlige hjælpesystem. At have en tilgang med fokus på brugernes ressourcer og egen motivation er hele grundlaget for forandringsarbejdet på værestederne. Det giver værestederne en tværgående ekspertise, mens de specialiserede indsatser ofte foregår i ukoordinerede siloer. For den enkelte bruger, der har mere end én tung social problemstilling, kan det være et meget konkret problem.

Hvis værestedernes potentiale i endnu højere grad end i dag skal udnyttes, er det vigtigt, at der er en bred forståelse for De små skridts metode som en tilgang, der ikke sigter på at løse problemer, men på at udgøre et sammenhængsskabende supplement, som understøtter de specialiserede indsatser ved at skabe kontakt, motivation (lyst til forandring) og ved at konsolidere brugernes fremskridt og fastholde dem i det rette spor.

Figuren illustrerer, hvordan de målrettede behandlingstilbud og indsatser foregår i siloer, mens den enkelte socialt udsattes problemer går på tværs – ligesom værestedernes indsats.

Værestederne kan noget særligt, som meget få – hvis overhovedet nogen – andre sociale tilbud kan. Værestederne kan skabe og fastholde en konstruktiv kontakt til mennesker, som i mange tilfælde ser sig selv som modspillere, og som har vendt ryggen til hjælpesystemet, fordi de føler sig opgivet. I den forstand er værestederne et *nødvendigt supplement* til de øvrige indsatser, som nødvendigvis må operere på præmisser, der adskiller sig fra præmisserne i andre dele af systemet.

Der er intet modsætningsforhold – blot tale om forskellige tilgange, som supplerer og komplementerer hinanden.

Guldægget værestederne

Den særlige kontakt og relation mellem værestederne og deres brugere betyder, at værestederne bliver et bindeled i indsatsen og et element, som i brugernes øjne kan give en oplevelse af sammenhæng og forståelse for det landskab af tilbud og hjælpere, som for mange er svært at navigere i.

Guldægsmetaforen er et udtryk for, at værestedernes rolle også er at være katalysator for effekter i andre dele af indsatsen. Effekterne af værestedernes arbejde skal måske i lige så høj grad måles uden for værestederne i f.eks. behandlingsregi, i arbejdsmarkedsrettede indsatser, i familieafdelingerne og i psykiatrien.

I æggemetaforen ligger naturligvis også en erkendelse af, at værestederne er sårbare, fordi de opererer på andre præmisser end den type af problemfokuserede, målrettede og tidsbegrænsede forløb, som er letforståelige i en teknokratisk virkelighed, hvor effekterne skal være konkrete og forudsigelige.

Værestederne har med sikkerhed en lang række positive effekter i form af små skridt i brugernes liv, men deres achilleshæl er, at det er uforudsigeligt præcist hvilke effekter, der kommer, at effekterne er svære at måle på og endelig, at et lille skridt isoleret set ikke er imponerende i den helt store sammenhæng.

Retten til at arbejde på værestedspræmisser og retten til indflydelse på, hvordan værestedernes værdi skal gøres op og effekter skal måles, er noget, værestederne kæmper for i en tid, hvor kravene til dokumentation og benchmarking truer med at ændre fundamentet for forandringsarbejdet på værestederne: Fristedet.

Lige så undergravende som krav om målretning og tidsafgrænsning er ligegyldighed og fravær af ambitioner og forventninger til værestederne. Vi skal alle sammen have højere, men også relevante og konstruktive forventninger til værestederne.

Guldægget illustrerer ambitionen med De små skridts metode 2.0: At skabe mere forandring og øget social mobilitet; altså øge effekten af værestedernes forandringsarbejde gennem øget fokus på forandring og større systematik.

Værestedstanken er det fælles arbejds- og værdigrundlag for værestederne i LVS, og har været det siden vedtagelsen på generalforsamlingen i 2005.

STYRKET INDSATS PÅ VÆRESTEDERNE

”Satspuljepartierne er enige om, at værestederne har en central funktion i den sociale indsats over for de mest udsatte borgere i Danmark. Der er behov for, at denne funktion styrkes, og at kommunerne i højere grad tænker indsatsen på værestederne ind i den samlede indsats over for udsatte grupper.”

Aftale om satspuljen på det social- og integrationspolitiske område 2013-2016

VÆRESTEDSTANKEN

Et værested er et beskyttelsesrum – et fristed fra såvel gadens rå miljø som fra behandlernes og myndighedspersonernes krav og forventninger. Men værestedet rummer også nye muligheder og veje for det enkelte menneske.

Værestedet er ofte både indgangsdør og udgangsdør i forhold til den samlede indsats, men kan også have mere permanent karakter for den enkelte; derfor skal værestedet kunne yde beskyttelse og støtte i respekt for personens unikke livssituation og behandle alle lige på forskellig vis.

Værestedet betyder mere sammenhæng i den enkeltes hverdag. Ligesom værestedet bygger bro mellem forskellige aktører og instanser i samfundet og det enkelte menneske.

Værestedet er det væksthuis, hvorfra man - i sit eget individuelle tempo og ud fra sine individuelle personlige kompetencer - kan få hjælp til at forbedre sin livssituation via "De små skridts metode". Derfor tilstræbes det, at stedet ud fra en vurdering af brugernes ressourcer indeholder aktiviteter, der kan give indhold i den enkeltes hverdag, medvirke til at fastholde og udvikle sociale og andre færdigheder, give nye perspektiver på livet *eller* kan bidrage til en tilbagevenden til arbejdsmarkedet.

Den særlige samværsform i "fællesskabsfamilien" på værestedet danner grundlaget for skabelsen af det beskyttede vækstmiljø og etableringen af et personligt netværk. Ingen er usynlige på værestedet, der også fungerer som et socialt træningslokale.

På værestedet inddrages man i beslutninger og praktiske opgaver efter lyst og evne. Det er vigtigt, at inddragelsen er reel og følges af reelle, meningsfulde ansvarsområder. På værestedet involveres alle, og der tages behørigt hensyn til de svageste så yderligere udstødelse mindskes.

På værestedet gælder det, at "ingen får lov til at gå i hundene i ubemærketthed". Man drager omsorg – både socialt, mentalt og fysisk. Omsorgen er ikke kun skadesreducerende men også fremmende for den enkeltes sundhed og muligheder for et bedre liv.

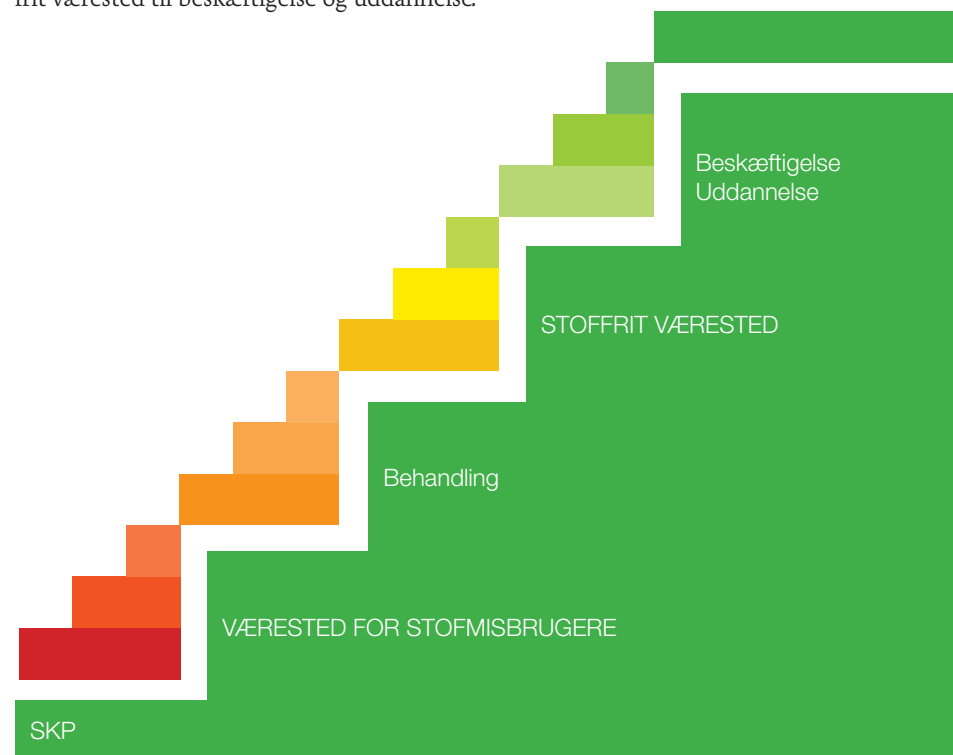
Et værested er rummeligt, men kan ikke rumme alt. Derfor er det essentielt, at værestedet selv har indflydelse på brugergruppens sammensætning samt værestedets aktiviteter.

Værestedstanken er værestedernes fælles værdi- og arbejdsgrundlag og blev vedtaget på Landsforeningen af VæreSteders generalforsamling i 2005.

Værestedernes placering i den samlede indsats

Væresteder er et led i kæden. Eller, som vi sagde i De små skridts metode i 2009: Et værested er et sted at komme *til* og et sted at komme *videre fra*. Men hvor kommer man *fra*, og hvor skal man videre *til*?

Trappen illustrerer, hvordan væresteder kan indgå i en kæde af tilbud for brugerne – i dette tilfælde på misbrugsområdet. Den illustrerer også, hvordan værestedernes små skridt danner en "trappe i trappen", klynger af små skridt, der muliggøre overgangen mellem trappens store trin: Fra værested for aktive misbrugere til misbrugsbehandling og fra stof-frit værested til beskæftigelse og uddannelse.

Vi skal blive bedre til at se sammenhængen mellem tilbuddene og arbejde med overgangene fra et tilbud til det næste. Det har både værestederne og alle andre led i kæden en del af ansvaret for.

Værestederne har en stor opgave og en del af ansvaret for at sikre en sammenhæng henover de kritiske overgange fra et tilbud til det næste. Ansvarer består blandt andet i at være så attraktiv en samarbejdspartner for andre tilbud som muligt, ved blandt andet at være bevidst om at inddrage og gøre andre tilbud synlige som muligheder for brugerne.

DEL

III.

.....
**AT ARBEJDE MED
DE SMÅ SKRIDTS
METODE**

METODENS FIRE TILGANGE

KAPITEL

03.

Selve værestedernes tilstedeværelse, deres praksis og alt, hvad de arbejder med, understøtter brugerne i at tage de små skridt.

Både værestederne og brugerne er forskellige, og hver bruger har forskellige behov på forskellige tidspunkter. Værestederne møder ikke hver bruger med et program, eller et færdigpakket forløb. Derfor er det vanskeligt at generalisere om brugernes forløb på et værested. Men man kan sige, at værestederne har fire tilgange til relationen og arbejdet med brugerne:

1. "At sidde på hænderne". Forandringsparadokset.
2. Værestedet er valgarkitekt. Man tilrettelægger valg for brugerne på en hensigtsmæssig måde.
3. Værestedet giver kærlige puf. Man ansporer direkte til det næste skridt og til mere ansvar.
4. Værestedet tager hånd om situationen. Man tager ansvar for at iværksætte en hjælp, ofte akut.

Hver tilgang har sine anvendelsesmuligheder og forskellige metoder/handlevejledninger. Den virkelig vanskelige del af værestedsarbejdet består i at afgøre, hvornår hvilken tilgang skal anvendes. Her beskrives de kort.

At sidde på sine hænder: Forandringsparadokset

En væsentlig del af værestedernes rolle er simpelthen at være der, som et fristed. "Et fristed fra såvel gadens rå miljø som fra behandlernes og myndighedspersonernes krav og forventninger", som det hedder i Værestedstanken. På den måde er værestederne et supplement til det øvrige, specialiserede hjælpesystem, som arbejder målrettet og ofte tidsbestemt med bekæmpelsen af klart definerede problemer eller behandling af specifikt diagnosticerede sygdomme.

På værestedet mødes man ikke med krav om, at man skal noget. Det er vigtigt for værestedernes metode, at der ikke stilles forventninger til brugerne om, at de skal udvikle sig på nogen bestemte områder eller i nogen bestemte retninger. Den rigtige indsats kan i nogle tilfælde og situationer være ikke at gøre noget. At sidde på sine hænder.

Netop det, at der ikke er nogen krav om forandring – at værestedet er et reelt fristed – kan være fremmende for forandringen. Forandringsparadokset kalder værestederne det, og det er helt centralt. For nogle af værestedsbrugerne, og i nogle perioder, er dette præcis hvad de har brug for. Udviklingen sker tilsyneladende af sig selv – en "automatisk forandring". Det kan være effekten af fristedet, de trygge rammer og de sociale relationer, man bliver involveret i – alt dette har i sig selv betydning for opbygningen af motivation og evne til forandring.

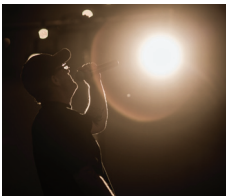
"At sidde på sine hænder" er en vigtig del af både det at give en ny, isoleret og indadvendt bruger plads og tid til at orientere og etablere sig på værestedet og det at lære værestedsbruger, som måske snart er på vej videre, at tage ansvar og gøre ting selv, som man måske hidtil har gjort for vedkommende.

Rollen som valgarkitekt – ikke alt er nudging

Samtidig er det også klart, at rammer, regler og relationer - alt det, der udgør det samlede miljø på værestedet - kan være med til at fremme brugernes egne valg af ro, retning og små skridt. Dette har fra starten været en integreret del af værestedernes tilgang. Denne del af værestedernes praksis går i virkeligheden ud på det, der i de senere år er blevet kaldt "nudging". Nudging handler om bevidst at designe dagligdagens små og store valgsituationer, så det er nemmere at tage de "rigtige" valg. Klassiske eksempler er "fluen i toiletkummen", fodspor på fortovet, der viser hen til affaldsspanden, lyssignaler, der tæller sekunder til næste skift, eller placeringen af fødevarerne i buffeten med henblik på at få børn og voksne til at vælge flere grøntsager.

Alle vore valg er under indflydelse af de rammer, vi træffer valgene under. Nogle gange er valgsituationen designet og tilrettelagt med et bestemt formål eller hensigt, andre gange er den det ikke. De, der designer rammerne, er så at sige arkitekter på vores valgsituation. Dem kalder vi *valgarkitekter*. Det er de vel at mærke, hvad enten de er bevidste om det eller ej. Rammerne har altid indflydelse på valget, på godt eller ondt. Derfor er det inspirerende ved nudging-tankegangen, at den opfordrer os til at være bevidste om vores rolle som valgarkitekt.

Værestederne har lang erfaring med at indrette både deres fysiske rammer og deres daglige rutiner på en måde, der gør det nemt for brugerne at tage små skridt. Fra det første skridt fra gaden og ind på værestedet, til skridt i retning af skadesreduktion, behandling og relationsdannelse. I den forstand er nudging ikke noget nyt. Det nye er bevidstgørelsen af vores rolle som valgarkitekt og de muligheder, der følger deraf. Alene det at værestedet er der, at der findes muligheder for et måltid mad sammen med andre, at der er et fællesskab, hvor man umiddelbart er accepteret, at der måske er sundhedspersonale til stede, osv. åbner "af sig selv" en række muligheder for små skridt. En række muligheder for at gribe chancen eller mere poetisk: at gribe livet.

EKSEMPLER PÅ NUDGING FRA VÆRESTEDER

Det er en interessant øvelse at spørge sig selv: Hvordan 'nudger' vi på værestedet? Og er der udfordringer i dagligdagen, vi kunne 'nudge' os ud af?

Begge spørgsmål har været prøvet af i forbindelse med procesforløb i projekt De små skridts metode 2.0 og på kompetenceudviklingsdage i projekt Styrket indsats på væresteder.

Ud over en masse gode eksempler giver spørgsmålene anledning til, at man får sat ord på tanker om brugernes oplevelse og anvendelse af værestedet og en meget livlig debat om hverdagens udfordringer.

Eksempler på nudging fra væresteder er:

Fremskudte kommunale indsatser (eksempelvis misbrugsbehandling). Ved at gøre hjælpen tilgængelig og en del af brugerens hverdag bliver det nemmere at opsøge hjælpen og at modtage den.

På et værested viste det sig, at man havde fundet en simpel løsning på det problem, at stedets brugere i et nybygget værested gik i en bue langs væggen uden om "skranken". Derved missede man kontakten og muligheden for at byde ordentligt indenfor og hjælpe brugerne til rette.

Løsningen var enkel: Man lagde en dørmatte i forlængelse af den første måtte lige inden for døren. Det markerede en tydelig "gangsti", og pludselig holdt brugerne op med at "snige sig" langs væggen.

Nogle af de nye forslag til, hvordan nudging kunne bringes i spil, er:

De offentlige digitale portaler som borger.dk og sundhed.dk er fremmede for de fleste værestedsbrugere. De kender dem ikke, og ved ikke hvad de skal bruges til. I stedet for at forvente, at brugerne er opsøgende og indtaster 'borger.dk' eller andre søgeord i fx google, kan man benytte borger.dk som fast startside på de computere, som står på de fleste væresteder.

Nudging kan også bruges til at få den enkelte bruger til at deltage i aktiviteter. Hvis man spørger brugerne direkte, om de kunne tænke sig, at deltage i en aktivitet, man vil tilbyde at starte, kan svaret ofte være nej. "Jeg har forsøgt at spørge, om ikke vi skulle spille dart, men det ville de ikke", som en frivillig på et værested fortalte.

Her skal man tænke over, hvad det er for et valg, man giver brugeren. Brugeren kan meget vel tænke "Hvis jeg svarer ja, så skal den frivillige først ud og skaffe en dartskeive, så hvis jeg svarer ja, er jeg til besvær for den frivillige, og så er det nemmere at svare nej."

Pointen er, at det ikke altid er nok eller mest hensigtsmæssigt at spørge, fordi spørgsmålet kan være et 'falsk valg', eller et valg med 'omkostninger'. Hvis den frivillige i stedet simpelthen havde hængt en dartskeive op og var begyndt at spille, ville sandsynligheden for, at brugeren også var begyndt at spille, være langt større.

Et værested er et fristed med stabile rammer, hvor man bliver mødt på lige fod som et helt menneske, og ikke kun som en samling af diagnoser og sociale problemstillinger.

Det er fristedet, der skaber kontakt, det er et tilgængeligt og stabilt rum med ro og orden, andre mennesker og en grundlæggende accept af forskellighed. Stedets medarbejdere og frivillige er engagerede og fagligt kvalificerede til at stå for kontaktskabelse og tilbud. De er ofte meget personligt involverede i brugerne og i at skabe værestedet og dets miljø.

Og det er et miljø, hvor man kan deltage på egne præmisser, komme til hægterne, blive inddraget og udvikle sig. Disse ting er svære for mange af værestedernes brugere. Men på værestedet er det nemmere, fordi muligheder og dermed valget er tilrettelagt på brugernes præmisser med skyldig hensyntagen til de barrierer og vanskeligheder, men også ressourcer, som socialt udsatte værestedsbrugere har.

Nudging giver ny mening til afklaringen af, hvad det vil sige, at værestedet er et fristed. Valgfriheden i nudging er altafgørende. Det handler ikke bare om med alle midler at ændre brugernes uhensigtsmæssige og til tider farlige adfærd. Det handler om at gøre det på en måde, hvor ændringen er resultatet af et valg og en handling, brugeren selv har gjort.

Det er naturligvis ikke alle valg, vi som værested forholder os til. Ligesom der er regler og forbud, som ikke er til diskussion.

Mellem det, vi ikke blander os i og det, vi har regler og forbud om, er der et spektrum af valg, som vi hverken kan eller vil undsige os indflydelse på, men som vi faktisk gerne vil påvirke i en grad, der ikke går ud over brugerens frihed til at vælge, men som understøtter, at man selv træffer gode valg.

Det kan være spørgsmål om sundhed, sygepleje, digital post, gældsrådgivning, deltagelse i idræt eller kunst og kulturaktiviteter, muligheder for at stemme ved kommunal- og folketingsvalg; med andre ord om alle de tilbud, vi har til brugerne.

Nudging omhandler primært, men ikke udelukkende, det kollektive niveau, fordi man i nudging arbejder med rammerne. Den individuelle ansporing til, at en bestemt bruger tager et skridt, er ikke nudging. Det er det, vi kalder "det kærlige puf".

Det kærlige puf - arbejdet med den enkelte bruger

Som guldægget illustrerer, kommer megen god forandring "af sig selv", eller som følge af god "valgarkitektur". Men der er også forandringer, der kræver lidt mere direkte involvering også med den enkelte bruger. Det er her, "det kærlige puf" bliver et redskab.

Arbejdet med "det kærlige puf" går ud på, at man indgår i en relation med den enkelte bruger, og på baggrund af et personligt kendskab mere aktivt tilbyder og ansporer brugeren til at tage imod nye muligheder, tilbud, udfordringer og/eller ansvar.

Det kan være misbrugere, der er ved at være klar til at komme i behandling. Det kan være brugere, der er i stand til at påtage sig et ansvar som frivillig. Eller det kan være deltagere i idrætsaktiviteter, der kan få tilbud om at blive holdleder. Det kan også være mere dagligdags ting som at tage et bad, hjælpe med oprydning, vise ekstra omsorg for en anden bruger i en svær situation.

Arbejdet med De små skridts metode udspiller sig i et krydsfelt mellem fristed og forandring eller mellem "at sidde på sine hænder" og "det kærlige puf". Kærlige puf er ikke mulige, hvis der ikke er et fristed, hvor man har opbygget en basal tryghed, eller en palet af tilbud om aktiviteter, som er lagt til rette for at give brugerne valgmuligheder for at tage små skridt.

Men hvor arbejdet med at skabe fristed og muligheder for samvær og aktiviteter er generelt for alle brugere, så kræver "det kærlige puf" et kendskab til den enkelte bruger, og en relation, der bygger på gensidig tillid. Det kræver også noget menneskelig indsigt og erfaring fra værestedsmedarbejderne - det er en uomtvistelig del af fagligheden i De små skridts metode. I den sidste ende kræver det også, at der er muligheder og perspektiver for de brugere, som er modne til et nyt skridt.

LVS arbejder hele tiden med at skabe nye hylde, som brugerne kan finde sig til rette på, indtil en ny hylde frister. Men LVS' kurser, holdlederuddannelser, frivillige opgaver i udsatteidrætten osv. er langt fra tilstrækkelige, og som sådan heller ikke mere interessante, end de hylde og muligheder, som værestederne kan skabe, eller tilbud fra kommunen og samfundet i øvrigt. Det kan være tilbud om beskyttet beskæftigelse, behandling eller kulturelle aktiviteter uden for værestedet. Det gælder ganske enkelt om, at den samlede palet af tilbud skal være så bred og meningsfuld som overhovedet muligt, og at tilbuddene har en høj kvalitet.

Værestedet tager hånd om situationen

Der er tilfælde, hvor værestedsbrugere er dårligt hjulpet af, at personalet sidder på deres hænder, nudger eller giver kærlige puf. I de situationer er det nødvendigt, at værestederne tager hånd om brugerne på en måde, hvor inddragelse, valgfrihed og brugernes eget ansvar er sekundært.

Værestederne møder akut livstruede stofmisbrugere, svært psykotiske mennesker, eller enlige forsørgere uden tag over hovedet. Mennesker, som hver på deres måde midlertidigt har tabt kontrollen og evnen til selv at finde hjælpen, ud over selvfølgelig at komme på værestedet. Værestedernes muligheder begrænser sig til at alarmere og i det omfang, de har muligheder for det, at iværksætte anden hjælp. Indlæggelse, indskrivning på akut krisecenter for livstruede stofmisbrugere, transport til et krisecenter eller at ringe 112.

Hvornår hvilken tilgang til brugeren er påkrævet, er ingen let sag at vide. Mange ting skal forenes i en højere enhed, inklusiv medarbejderens forståelse af brugernes aktuelle livssituation, brugernes motivationsgrad samt hvilke aktuelle muligheder, der kan åbnes for brugeren.

Forandringskompasset er LVS' forsøg på at give værestederne et redskab til at skabe overblik og måske inspiration i den hjælpekunst, de udøver.

FORANDRINGS- KOMPASSET

KAPITEL

04.

Forandringskompasset er udviklet som en hjælp for værestedets medarbejdere til at sætte fokus på den enkelte brugers små skridt, såvel som på udviklingen i brugergruppen som helhed, og – i forlængelse heraf – også hele værestedets løbende udvikling.

TILBLIVELSEN AF FORANDRINGSKOMPASSET

Forandringskompasset er afprøvet og diskuteret i forskellige udgaver i samarbejde med en række væresteder under udarbejdelsen af publikationen.

Kompasset har givet anledning til meget spændende og inspirerende diskussioner om faglighed og afdækning af et væld af observationer og eksempler på forandringer, som ellers var forblevet 'private' oplevelser for medarbejderne.

Gennem dialogen blev observationer, betragtninger og forandringshistorier fælles i medarbejdergruppen, og i mange tilfælde gav det anledninger til ændringer af kompasset, fordi virkeligheden sjældent passer til modeller.

Forandringskompasset er et praktisk arbejdsredskab, der med enkle midler kan blive en del af værestedets praksis, og som:

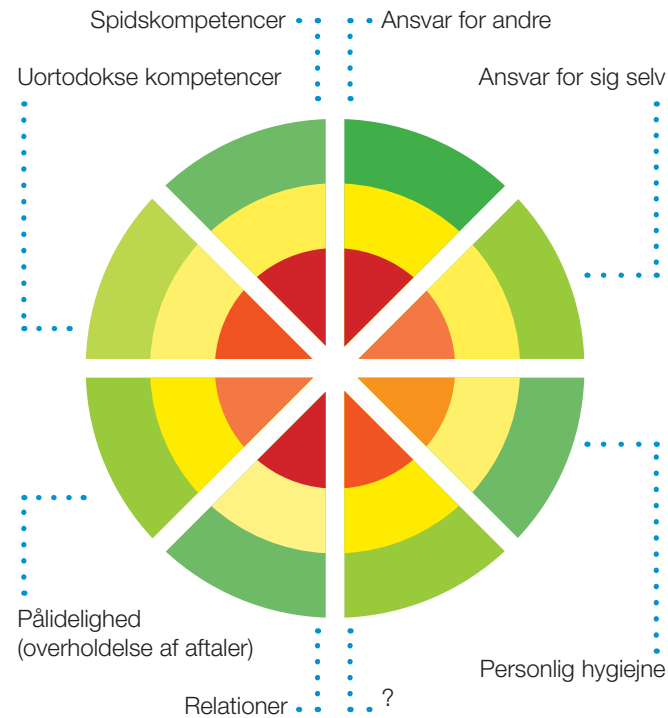
- bygger på erfaring, dels opsamlet gennem årene, og dels i en række pilotforløb med udvalgte væresteder
- hviler på en pragmatisk tilgang til arbejdet – det kan bruges af meget forskellige væresteder og medarbejdere
- fremmer dialog og refleksion i medarbejdergruppen på en enkel og struktureret måde
- giver inspiration, ideer og retning i det daglige arbejde
- bidrager til at holde et positivt fokus på udviklingen af brugernes funktionsevne frem for et negativt fokus på deres problemer

Forandringskompasset afspejler, at problemer og kompetencer/ressourcer er to sider af samme sag, og at værestedet skal tage bestik af begge dele i tilgangen til brugerne og i tilrettelæggelsen af tilbuddet. Vi skal hverken stirre os blinde på problemer eller ressourcer, men finde en balance i at arbejde på to fronter på samme tid: Brugernes problemer og deres ressourcer.

Forandringskompasset består af to delkompasser – to sider af medaljen: Et ressourcekompas og et problemkompas. De to kompasser er en oplystning hhv. af mulige ressourcer og problemstillinger for en værestedsbruger.

FORANDRINGSKOMPAS:
RESSOURCER

Hvor er brugerens styrker?

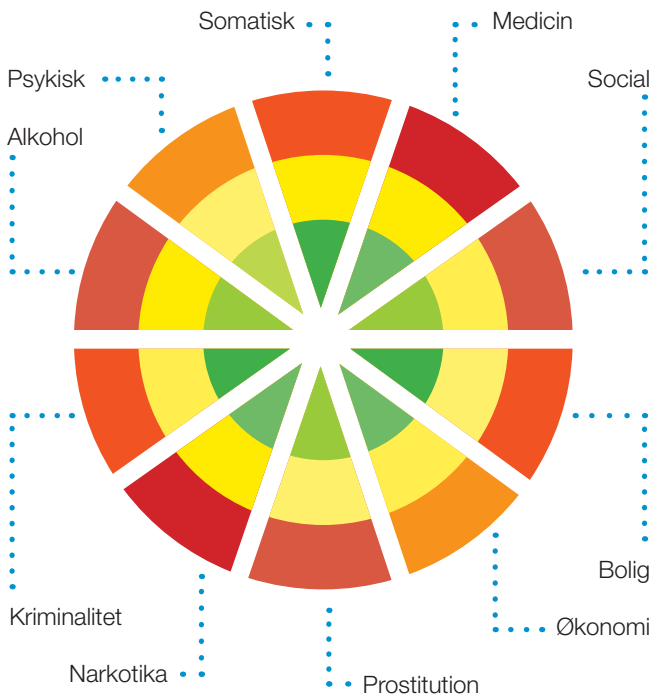

Fremgangsmåden er i udgangspunktet helt simpel:

- saml en gruppe af relevante medarbejdere på værestedet
- vælg en bruger, som er i en forandring (positiv eller negativ)
- udfyld forandringskompasset hver især som I opfatter den pågældende bruger her og nu
- lad én fremlægge sit kompas og lad de andre kommentere

FORANDRINGSKOMPAS:
PROBLEMER

Hvad kæmper brugeren med?

Alene disse fire skridt er meget ofte med til at skabe en langt bedre og frem for alt fælles forståelse af en brugers situation, som kan danne udgangspunkt for det videre arbejde. Faktisk er erfaringen, at det ikke bare er en bedre forståelse af den enkelte bruger, men et fælles sprog og en enighed om, hvordan vi arbejder med forandring, som er den store gevinst af at tale forandring ud fra en fast ramme, som forandringskompasset.

I næste kapitel beskrives nogle handlemuligheder i forhold til forandringskompasset og arbejdet med de små skridt.

Her beskriver vi forandringskompasset i dets to dele og foreslår en måde, man kan bruge det på i praksis.

Forandringskompasset - ressourcer

Udsattes ressourcer overses ofte, fordi problemerne tager fokus. Men udsatte har ressourcer, og det er vigtigt at være opmærksom på dem – det er det, der giver muligheden for positiv forandring.

Ressourcekompasset sigter på tre niveauer.

- For det første ser vi på de ressourcer, som er nødvendige og gavnlige for at kunne fungere og deltage aktivt *inden for rammerne af værestedet*.
- For det andet ser vi på de ressourcer, som er nødvendige og gavnlige for at kunne fungere og deltage aktivt i aktiviteter og livet *uden for værestedet*.
- For det tredje ser vi på hvilken indsats, der kan/skal iværksættes i forhold til at styrke udvalgte ressourcer eller kompetencer.

I forandringskompasset har vi udvalgt nogle relevante typer af personlige ressourcer til brug for dialogen om den enkelte bruger. De er:

- Spidskompetencer
- Uortodokse kompetencer
- Ansvar for andre
- Ansvar for sig selv
- Relationer
- Pålidelighed (overholdelse af aftaler)
- Personlig hygiejne.

Som en sidste mulighed har vi valgt at holde en plads fri i ressourcekompasset. Det har vi, fordi vi gerne vil lægge op til, at man bruger sin fantasi og ikke lader sig begrænse af kompassets foruddefinerede indstillinger. På den måde er spørgsmålstegnet en påmindelse om, at vi kan have overset noget, og at vi aldrig må gå på autopilot, når vi leder efter brugernes styrker og skjulte ressourcer.

I forbindelse med disse ressourcer kan man eksempelvis overveje spørgsmål som neden for:

Spidskompetencer:

- Er der noget, brugeren er særlig god til? (Det kan være intellektuelt, fysisk, praktisk, socialt, fagligt osv.).
- Kan brugeren udvikle dem yderligere?
- Kan det bruges som løftestang eller afsæt for andre kompetencer og/eller udvikling på andre områder?
- Hvad skal der til?

Uortodokse kompetencer:

- Har brugeren kompetencer, som er "skæve" i forhold til gængs opfattelse? Det kan være kunstnerisk, musikalsk, sproglig, fantasi. Det kan også være viden om, hvordan man begår sig på gaden.
- Kan brugeren udvikle dem yderligere?
- Kan det bruges som løftestang eller afsæt for andre kompetencer og/eller udvikling på andre områder?
- Hvad skal der til?

Ansvar for andre:

- Hvor god er brugeren til at tage ansvar for andre? Børn/familie? Venner? Dyr?
- Hvordan kan man udvikle denne evne yderligere?

Ansvar for sig selv:

- Hvor god er brugeren til at tage ansvar for sig selv? Økonomi? Helbred? Bolig?
- Hvordan kan man udvikle denne evne yderligere?

Relationer:

- Hvilke relationer har brugeren til andre? Hvor mange, hvor stabile, hvor gensidige, hvor tillidsfulde, hvor afhængighedsprægede?
- Hvordan kan relationerne forbedres og/eller udvikles?
- Hvordan kan brugeren evt. få nye, flere og mere positive relationer?

Pålidelighed (overholdelse af aftaler):

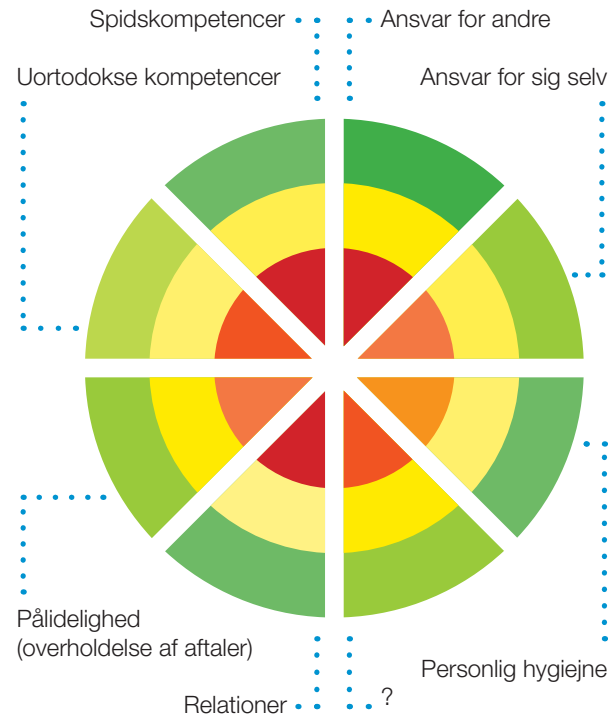
- Hvor god er brugeren til at overholde aftaler?
- Hvordan kan man styrke denne egenskab?

Personlig hygiejne:

- Hvor god er den personlige hygiejne? Er den et problem?
- Hvordan kan man gå i dialog med brugeren om det?
- Hvordan kan man skabe mulighed for forbedring?

EKSEMPEL:
FORANDRINGSKOMPAS:
RESSOURCER

Hvor er brugerene styrker?

Deltagelse

- Ja
- Lejlighedsvis
- Nej

Deltagelse udenfor værestedet

- Ja
- Lejlighedsvis
- Nej

Indsats

- Tag hånd om situationen
- Kærlig støttende puf
- "Sid på hænderne"

Her er de syv plus én ressourcer indsat i en cirkel med otte felter, der tilsammen danner kompasset. Vi afbilder dem på den måde, fordi det viser alle ressourcerne samlet, uden et indbyrdes hierarki. Det afspejler tankegangen om det hele menneske. Selvom man scorer lavt på en given ressource, kan man godt samtidig score højt på en anden, og det hører med i det samlede billede.

Hver af ressourcerne kan have tre farver, rød, gul eller grøn. Også dette er udelukkende til støtte for dialogen omkring den enkelte bruger, ikke udtryk for et behov for "karaktergivning". Man skal ikke sammenligne med andre brugere, det er tænkt som en måde at danne sig et samlet billede af brugerens profil.

Kompasset lægger op til en struktureret og systematisk dialog, men det kan også sagtens bruges i en hurtig snak. Når I har gjort det nogle gange, vil I få opbygget en fælles referenceramme, der fremmer samtalen om brugerne i det daglige.

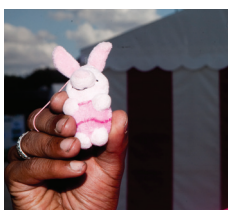
I afgør selv, hvordan rækkefølge og proces skal være, men en systematisk kompasrunde kunne f.eks. have følgende forløb:

1. Medarbejderne udfylder hver for sig hele forandringskompasset:
 - Tag én ressource ad gangen
 - Vurder og angiv, om brugeren er rød, gul eller grøn på den respektive ressource
 - Skriv evt. stikord ned om dine overvejelser
- (Ca. 5 minutter)
2. Medarbejderne gennemgår kompasset sammen:
 - Tag én ressource ad gangen
 - Hør alles vurdering, én efter én, eller lad en person give sit bud, som andre kan kommentere på
 - Lav eventuelt undervejs en fælles udfyldelse af ressourcekompasset på baggrund af alles bidrag og diskussionen

(Regn med 5 minutter pr. ressource – i alt ca. 35 minutter)

3. Overvej, om der skal tages initiativer i forhold til brugeren på baggrund af dialogen, og i givet fald hvilke. Aftal hvem der gør noget, hvordan og hvornår.

Løbende faglig refleksion og dialog er kernen i De små skridts metode og midlet til at holde fokus på forandringsarbejdet i en ofte hektisk hverdag styret af brugernes til tider kaotiske livsforhold og akutte behov.

FUNKTIONSEVNEN I FOKUS

Det er en meget vigtig del af den forståelse, som små skridts metode og Forandringskompasset bygger på, at alle kan tage skridt til at forbedre deres situation, på trods af komplekse problemer.

På området for socialt udsatte bliver indsatsen i høj grad stadig opdelt i problemdefinerede faglige siloer – sundhedsvæsen, psykiatri, socialcenter, jobcenter, kriminalforsorg, behandlingscentre osv. Resultatet er, at socialt udsatte borgere oftere mødes som en diagnose eller et socialt problem, ikke som et helt menneske.

Det er en tendens, der direkte understøttes af Serviceloven. Eksempelvis § 104 ("værestedsparagraffen"):

"Kommunalbestyrelsen skal tilbyde aktivitets- og samværstilbud til personer med betydelig nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller med særlige sociale problemer til opretholdelse eller forbedring af personlige færdigheder eller af livsvilkårene."

Landsforeningen af VæreSteder er kritisk over for denne formulering. Socialt udsatte underlægges et problemfokus, hvor andre er underlagt et funktionsevnefokus; med andre ord har nogle mennesker en nedsat funktionsevne, mens andre har problemer. Socialt udsatte kommer dermed i Serviceloven i en situation, hvor de er bagud på points.

Værestedernes metode repræsenterer både et supplement og et opgør med denne tilgang, fordi den anerkender, at brugere har både ressourcer og problemer, og at lysten og viljen til at gøre noget ved problemerne er afhængig af brugernes egne ressourcer. Brugere mødes som hele mennesker, og indsatsen tager ikke udgangspunkt i deres problemer, som typisk er flere end to. I stedet er fokus på, hvad man kan – og så på små skridt.

Forandringskompasset - problemer

Værestedet har brug for et øjebliksbillede af brugerens situation, der omfatter viden om deres problemstillinger. Her er en liste over typer af problemstillinger, som værestedsbrugere typisk slås med:

- Somatiske
- Medicin
- Sociale
- Bolig
- Økonomi
- Prostitution
- Kriminalitet
- Narkotika
- Alkohol
- Psykiske

Som det gælder for ressourcekompasset, er denne liste blot et udgangspunkt, der åbner for, at man kommer rundt om en række problemstillinger, når man vurderer den enkelte bruger, frem for at man kun forholder sig til den mest akutte problemstilling og den seneste episode.

Ligesom med ressourcekompasset fungerer problemkompasset på tre niveauer:

Først ser vi på, hvordan brugere *har det* – hvilken *tilstand* han/hun er i i forhold til de foruddefinerede problemer.

Dernæst ser vi på, hvordan han/hun *tar' det* – i hvilken grad vedkommende er *motiveret* for at arbejde med forskellige problemer. Der er intet ulogisk i, at man som udsat kan være utroligt hårdt ramt på et problem og alligevel ikke er motiveret for at gøre noget ved det, samtidig med at man kan være mere motiveret for at håndtere et problem, som er mindre, men som til gengæld kan synes mere overskueligt.

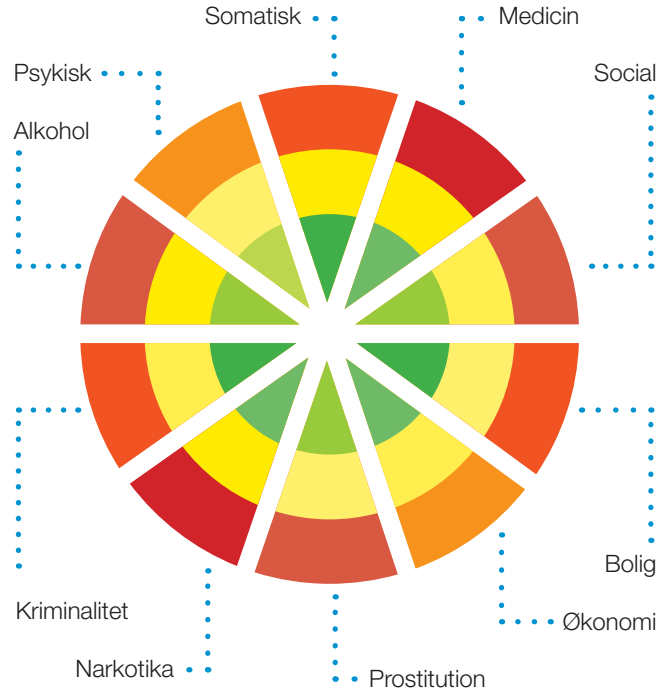
For det tredje ser vi på, hvilken indsats der kan/skal iværksættes i forhold til at styrke udvalgte ressourcer eller kompetencer.

Svarmulighederne er angivet på linjerne oven for kompasset og indføres med farver som i ressourceskemaet efter den anviste skabelon.

EKSEMPEL:

FORANDRINGSKOMPAS:
PROBLEMER

Hvad kæmper
brugeren med?

Tilstand

- Godt – intet problem (længere)
- Kæmper med problemet
- Problemet er ude af kontrol

Motivation

- Klar til forandring
- Delvist klar til forandring
- Tror ikke på forandring

Indsats

- Tag hånd om situationen
- Kærlig støttende puf
- "Sid på hænderne"

Konceptet lægger netop op til, at man med jævne mellemrum reflekterer over den enkelte brugers situation i sin helhed, i modsætning til det, der ellers ofte er realiteten: At man kun forholder sig fokuseret til en bruger, når der er akutte problemer af den ene eller den anden slags.

Læg mærke til, at den så at sige er i modsat retning af, hvad tilfældet er for ressource-kompasset: Det grønne felt er her det inderste og mindste, fordi det selvfølgelig er bedre, jo mindre problemer, brugeren har.

Igen er meningen med farveskalaen, at man derved ikke blot får konstateret, at en bruger måske har et alkoholproblem, men også får diskuteret, hvor alvorligt det er i lyset af brugerens samlede situation. Ved på denne måde systematisk at gennemgå problemstillinger, der er relevante for den enkelte bruger, opnår man det fælles billede af brugerens situation.

Og selvfølgelig kan man bruge samme systematiske fremgangsmåde som for ressource-gennemgangen.

Forandring er kompleks og ikke-lineær – skab genveje

At bryde mønstre er svært. Tænk på, hvor vanskeligt det kan være for mange rygere at holde op med at ryge. Og livsforandringer handler om meget mere end vaner. Det handler også om selvpfattelse og identitet.

Hvis man er omgivet af problemer og problemløsere, så får man en identitet og en selvpfattelse, som er ude af balance. Så ender man med at se sig selv som et problem, og som én, der ikke kan noget.

Omvendt kan deltagelse i nye sammenhænge og aktiviteter vise sig at være en overraskende hurtig genvej til at skifte rolle og selvpfattelse. I værestedernes sammenhæng har vi gentagne gange oplevet det i forbindelse med aktivitetstilbud:

- Når man træner til og deltager i Tour de Udsat, bliver man cykelrytter.
- Når man udstiller eller optræder på Kulturfestival eller på værestedet, bliver man kunstner.
- Når man tager et holdlederkursus, så bliver man holdleder.

Gennem aktivitet og deltagelse bliver ens evner og ressourcer synlige for en selv og alle andre. Det giver også håb om og tro på, at der venter et bedre liv. Det styrker lysten til forandring og til at vælge mere aktivt og hensigtsmæssigt.

Forandring i menneskers liv er multi-dimensionel. Problemløsning skal gå hånd i hånd med (gen)opbygning af funktionsevne og muligheder for udfoldelse og deltagelse. De skal være til stede og svare til den enkeltes behov og ønsker på et givet sted og tidspunkt. Og den enkeltes motivation er helt central.

Det er desuden meget centralt at være helt bevidst om, at en forandringsproces ikke nødvendigvis kun går fremad. Tilbageskridt vil forekomme. Og mens fremskridtene ofte vil ske med små skridt, kan tilbageskridtene komme i pludselige ryk. Sådan er vilkårene, og værestederne tager nøgternt hånd om situationen, uden at blive opgivende.

Indsats: Holdbaserede aktiviteter – så fylder problemerne mindre

Holdbaserede aktiviteter kombinerer to utroligt vigtige aspekter ved værestedsarbejdet: At lave aktiviteter og at bygge et fællesskab i processen. Men de såkaldte holdbaserede indsatser kombinerer også tre af de fire tilgange, som vi har identificeret i arbejdet med De små skridts metode: At sidde på hænderne, nudging og det kærlige puf. Når rammerne skal sættes for holdbaserede aktiviteter, skal der trækkes på alle tre metoder.

Det gode ved hold er, at der altid er plads til en til på holdet. Hvis man ikke kan (eller ønsker at) deltage aktivt i selve aktiviteten, kan man altid være med som tilskuer eller organisator.

Holdbaserede aktiviteter er et modtræk til, at problemerne får lov at fylde for meget. Meningsfulde holdbaserede aktiviteter, med meningsfulde opgaver og nye roller/identiteter tager både tid og opmærksomhed fra misbrug og andre uønskede adfærdsmønstre, når de lykkes.

LVS har sammen med værestederne arbejdet med holdbaserede aktiviteter siden Tour de Udsat 2005, hvor vi uddannede de første holdledere. Den gang var det hovedsageligt værestedsmedarbejdere og ledere, som blev holdledere, i dag har vi haft over 400 værestedsbrugere gennem et holdlederforløb.

Holdledere kan have mange funktioner. De er fantastiske til at mobilisere andre værestedsbrugere i forhold til at deltage i IDVIs sportsstævner og andre lokale aktiviteter. Som kontaktpersoner og bindeled mellem LVS/IDVI og nye værestedsbrugere, som aldrig tidligere har deltaget, er de uundværlige og udfylder en vigtig rolle. Mange holdledere er gået skridtet videre og engagerer sig organisatorisk i deres lokale værestedsidrætsklub eller forening i forhold til at søge penge hjem, organisere træningstider og mange andre ting.

Holdlederne fungerer primært i forbindelse med aktiviteterne i idrætsorganisationen Dansk Væresteds Idræt og i forbindelse med LVS' Ferie Camp, men holdbaserede aktiviteter bliver aktuelt afprøvet i andre sammenhænge i projekt *Styrket indsats på væresteder* (se kap. 6).

At igangsætte, fastholde og udvikle aktiviteter kræver en rammesætning og en understøttende hånd fra personalet. Men det er også i høj grad hos personalet, man finder muligheden for at høste de sociale, sundhedsmæssige og personlige frugter af deltagelse i holdbaserede aktiviteter.

Brug kompasset på jeres måde

Forandringskompasset er en ramme for at styrke fokus på forandring og øge systematikken i forandringsarbejdet. Det er en hjælp til skabe forandring og øge effekterne for brugerne. Hvordan man gør det konkret på det enkelte værested, findes der ingen formler for. Anvendelsesmulighederne er mange, og der er interessante perspektiver i Forandringskompasset i forhold til at synliggøre fremskridt og dermed effekterne af værestedernes arbejde.

Al forandring er svær. Det er også svært at ændre vaner og forestillinger i arbejdslivet. Alene det at lave øvelsen sammen giver en oplevelse af et klarere fælles mål for arbejdet. Det giver også et fælles sprog for, hvad det er vi laver, og hvorfor vi gør, som vi gør.

Flere af de væresteder, der har deltaget i procesforløbene, har også peget på, at Forandringskompasset er en enkel og god måde at vise omverdenen, hvad man laver, og hvad man selv forventer, der kommer ud af det.

Brug Forandringskompasset. Der er ingen rigtig eller forkert måde at bruge det på. Det er et afsæt for faglig dialog og udvikling, og resultatet bliver bedst, hvis I bruger det på jeres egen måde.

HANDLEVEJLEDNINGER

KAPITEL

05.

Procesforløb på væresteder

I perioden 2013-14 gennemførte LVS fem tematiserede forløb med væresteder rundt om i Danmark.

- Kontakten (Brønshøj): Forandringskompasset
- Café VæXt (Aalborg): Idræt
- Huset Horseager (Lejre): Kunst og kultur
- Værestedet (Esbjerg): Sociale kompetencer
- Perronen (Nykøbing Falster): Beskæftigelsesindsatser

De deltagende væresteder repræsenterer forskellige lokalområder, brugergrupper og i det hele taget forskellige typer af aktivitetstilbud.

I løbet af disse forløb har vi testet og videreudviklet De små skridts metode og forståelsen af de nye koncepter, herunder nudging/valgarkitekt, guldægget, progressionsmodellen og forandringskompasset.

Forløbene har vekslet mellem det almene og generelle i arbejdet med De små skridts metode og det, der specifikt vedrører særlige indsatser indenfor eksempelvis temaer som idræt, kunst og kultur, sociale kompetencer og beskæftigelse.

Det er ikke kun de ovennævnte væresteder, som har stiftet bekendtskab med de nye redskaber og begreber. En række væresteder i projektet *Styrket indsats på væresteder* har bidraget meget aktivt i udviklingen, ikke mindst med gode eksempler på forandringshistorier, eksempler på nudging og hvad det vil sige at give ”kærlige puf”. Alle steder har man oplevet, at forløbet med den faglige dialog og forandringskompasset åbner et fagligt rum, som har været savnet. Det er et refleksionsrum af en ny art på værestederne. I en hverdag, hvor praktiske gøremål og brugernes umiddelbare og akutte behov overhaler os indenom, og hvor vi på mange måder befinder os i et grænseløst arbejdsmiljø, har muligheden for at tale kvalificeret om forandringsarbejdet vist sig at være et stort behov.

Nogle af de ting, der er kommet på dagsordenen, er rollen som medarbejder og frivillig på værestedet. Det er faglige refleksioner, som den enkelte medarbejder har personlig nytte af, og som medarbejder-/frivilligruppen på et værested samlet kan blive styrket af at foretage.

Det har peget på behovet for en fast ramme på værestedet for disse refleksioner – f.eks. faste programpunkter i forbindelse med øvrige faste møder, eller faste møder dedikeret til faglig refleksion. I den sammenhæng kan nogle få enkle spørgsmål styrke bevidstheden om, hvorfor vi er her, hvad vi vil med værestedet, og hvordan vi bedst og måske mest enkelt skaber forandring for brugerne.

Der er ingen selvfølgeligheder i svarene på disse spørgsmål. Det er vigtigt, hele tiden at være opmærksom på dem, at opfriske bevidsthed og dialog om dem, og at justere i forhold til den løbende udvikling på værestedet.

Handlevejledninger

Vi vil nu præsentere en række korte anbefalinger til, hvordan I kan skabe det faglige refleksionsrum på jeres værested, nogle opmærksomhedspunkter, og nogle gode råd og tips, indhentet gennem forløbene på værestederne. Handlevejledninger finder anvendelse inden for de fire tilgange til brugerne som tidligere er skitseret:

1. "At sidde på hænderne". Fraværet af krav om forandring er befordrende for forandringen.
2. Værestedet er valgarkitekt. Man tilrettelægger valg for brugerne på en hensigtsmæssig måde.
3. Værestedet giver kærlige puf. Man ansporer direkte til det næste skridt og til mere ansvar.
4. Værestedet tager hånd om situationen. Man tager ansvar for at iværksætte akut hjælp.

Handlevejledningerne er en blanding af overordnede vejledninger til medarbejderne om tilrettelæggelse af værestedet og stedets aktiviteter og mere specifikke handlevejledninger for det brugerrettede relationsarbejde.

Vi har tilstræbt at formulere vejledningerne så generelt som muligt, men også at eksemplificere.

1. AFSÆT TID TIL ARBEJDET MED FORANDRING OG SMÅ SKRIDT

Det er en udfordring at finde tiden til at arbejde med små skridt og systematisk forandring for brugerne. Det gælder helt generelt på væresteder, der ofte har en presset hverdag, og hvor der hele tiden kan opstå akutte og kaotiske situationer, der skal håndteres med det samme.

"Vi savner tid til at tænke strategisk og professionelt, også i forhold til brugerne", er et typisk udsagn fra medarbejderne.

Derfor: Gør "forandring" til et fast punkt på dagsordenen til personalemøder, eller afsæt tid til at gå i dybden og arbejde med at formulere jeres værestedspolitik for forandringsarbejdet.

Et nyttigt redskab i den forbindelse kan være at føre en logbog over observationer, eksempler på forandring eller betragtninger over forandringsarbejdet.

2. GØR "USYNLIGE" FORANDRINGER SYNLIGE

Forandringskompasset – og jeres måde at bruge det på - hjælper jer som ledere, medarbejdere og frivillige med at fastholde jeres opmærksomhed på brugernes forandring.

Det er ofte små forandringer, små skridt, der skaber udviklingen. De er ofte usynlige for andre end brugeren og vedkommendes nære relationer, og næsten altid for udenforstående.

Et væsentligt led i det systematiske arbejde med små skridt er at synliggøre dem. Hvis de ikke bliver set, bliver de heller ikke forstået, der bliver i mindre grad fulgt op og bygget videre på dem, og man får ikke den anerkendelse for arbejdet på værestedet, man burde.

Derfor:

- Øv jer i at se forandringerne
- Tal sammen om det

At skabe og fastholde et forum for dialog om forandringer skærper også evnen til at se forandringerne. Spørg til observationer af forandringer, tag en runde på personalemøde og noter små forandringshistorier ned i en logbog.

3. BRUG AKTIVITETERNE STRATEGISK

Alle væresteder laver aktiviteter med deres brugere. Nogle laver mange mens andre laver færre.

Antallet er ikke nødvendigvis det afgørende. Det, der betyder noget er, om man får det ud af aktiviteterne, man gerne vil have. Altså at de aktiviteter, man laver, bidrager til det formål, man har.

Formulér et formål med aktiviteterne inden I sætter dem i gang.

Formålet kan være:

- At styrke fællesskabet
- At opleve noget nyt
- At fastholde en tradition
- At se nye sider af brugerne
- At give bestemte brugere en oplevelse af at kunne løfte mere ansvar

Når I har et eller flere formål med en aktivitet, har I også muligheden for at følge op på aktiviteten, brugernes oplevelser og deres eventuelle åbninger i forhold forandring, udtryk for glemte interesser, tilkendegivelse af ønsker og fremtidige aktiviteter osv.

Arrangér ikke flere aktiviteter på et år, end I kan planlægge og følge op på. Og husk: En kanotur varer ikke kun den tid, kanoen er i vandet. Det at dele forventningen, og efterfølgende at dele oplevelsen, er ligeså vigtige elementer af kanoturen, som aktiviteten på et værested.

4. TILPAS AKTIVITETERNE

Tilpas aktiviteterne til forskellige funktions- og motivationsniveauer. Det er ikke sikkert, at alle skal have det samme ud af en given aktivitet. Men sørg for, at der er variation i udbuddet, så det ikke kun er de sportsinteresserede, eller dem, der holder af at strikke, der oplever, at de kan deltage.

Forsøg også at tilrettelægge aktiviteterne, så flest muligt kan deltage. Det er faktisk muligt at lave aktiviteter, som er sjove for dem, der gerne vil konkurrere og dem, der bare gerne vil være med på samme tid.

Fra udsatteidrætten kan hentes en bunke eksempler. Præmiér ikke kun de dygtigste, men også de sjoveste, fairplay-heltene, den største overraskelse eller noget fjerde.

I stedet for præmier kan man gøre lidt særligt ud af rammerne for en udstilling af ting, der er fremstillet eller billeder fra en udflugt.

5. SKAB RAMMERNE FOR HOLDBASEREDE AKTIVITETER

Holdbaserede aktiviteter rummer mange af de kvaliteter, vi stræber efter i arbejdet med De små skridts metode: Deltagelse i en aktivitet, fællesskab (holdet), brugeransvar for aktivitetens gennemførelse, udgangspunkt i et brugerønske til en aktivitet og rige muligheder for, at ringe kan sprede sig i vandet.

Opstil rammerne og ”slip brugerne løs”. Giv dem muligheden for at overraske positivt.

6. TÆNK OVER NÆSTE VALGMULIGHED

Når en bruger har flyttet sig synligt, vil der ofte opstå en historie på stedet om dette, som vil blive en del af brugerens personlige historie/ry/omdømme, og måske ligefrem identitet. Her er det vigtigt, at holde opmærksomhed på, hvordan man fastholder forandringen, og hvordan man kan skabe rammen for yderligere forandring?

Ikke sjældent vil en synlig forandring i sig selv rumme kimen til det næste skridt. Hvis en bruger på en udflugt eller i forbindelse med en quiz-leg giver udtryk for ønsker og nye sider af sig selv, eller gamle, glemte interesser, så tag det som inspiration eller en invitation til den næste aktivitet.

På samme måde, hvis en bruger har fået styr på et problem, som i længere tid har været styrende og begrænsende for hans eller hendes udsyn og muligheder, så vil brugeren sandsynligvis opleve et overskud og et ønske om andre forandringer.

”En ulykke kommer sjældent alene” – det samme kan siges om forandring: Forandring kommer ofte i klynger af små skridt.

7. GØR SKRIDTENE MINDRE

Der er tre faser og dermed et mønster bag processen med at gøre skridtene mindre.

- Undgå undskyldninger/fritagelser og at bidrage til at opstille barrierer
- Skab rammen for gode oplevelser
- Opstil muligheder for hjælp til det kedelige og svære

Et godt eksempel er: Digital post. Forvent ikke, at alle brugere kan se det fantastiske i den offentlige digitaliseringsstrategi og fordelene for dem selv ved at tilmelde sig digital post, så:

- 1) Forsøg at undgå fritagelse fra digital post (det er et skridt i den forkerte retning)
- 2) Skab rammen for gode oplevelser på nettet (YouTube, facebook, sportsresultater, etc.)
- 3) Opstil muligheder for hjælp til det kedelige, det svære og det fremmedartede

Pointen er, at man ikke ud af det blå kan overbevise brugerne om, at det ville være hensigtsmæssigt at gøre det ene eller det andet. Forsøg i stedet at skabe lysten til noget, som fører til, at brugeren får lyst til noget, man ikke kunne forestille at have lyst til i udgangspunktet.

Gælder for digital post, men det gælder også for deltagelse i idrætsaktiviteter og alt muligt andet.

8. PLANLÆG FEJL

Kunstneriske benspænd skærper kreativiteten og giver uforpligtende åbninger for, at brugerne kan tage ansvar.

Adskillige gange under procesforløbene er vi blevet slået af, hvilken betydning, det har for brugerne, at der tilfældigt opstår muligheder for *uforpligtende* at påtage sig ansvar. Erfaringen er, at fejl i planlægningen, eller overraskelser som et pludseligt skybrud, eller det, at den sidste rene kaffekop er brugt, er anledning for brugere til at gå forrest og tage ansvar.

Oplevelsen og den anseelse, der følger i gruppen, hvis bagage er reddet fra regnen under den famøse kanotur, er så meget desto større, fordi ansvaret ikke var uddelegeret og noget, nogen havde påtaget sig hjemmefra.

Der er en tendens til, at et ansvar, man har med sig hjemmefra, kun kan svigtes, mens et ansvar, som man tager på sig i situationen, giver stjerner på.

Tanken opstod, at man kunne bruge denne erkendelse til at nedjustere personalets forventninger til succeskriterier.

Fra succeskriteriet: "Det var en god tur, alt klappede perfekt, ingen behøvede at bekymre sig, brokke sig eller røre en finger."

Til succeskriteriet: "Det var en god tur. Himlen åbnede sig, og Jonas og Gitte reddede bagagen og dermed dagen."

De indlagte fejl kan også benyttes i hverdagen på værestedet, der jo som bekendt også er et socialt træningslokale.

Katastrofen indtræder: Vi kan ikke servere mere kaffe, for vi har ikke flere rene kopper. Årsagen er, at brugerne "glemmer" at stille brugt service på plads. Puha, vi skynder os at hente alle kopperne, vrisse ad brugerne over deres dårlige manerer og får langet noget kaffe over bordet i en fart.

Alternativt kunne man, for at lære brugerne at tage deres kopper med ind, lade dem mærke konsekvensen af ikke at bære kopperne ind: Så kan kaffen ikke komme fra kanden.

Eksemplet illustrerer faktisk en af barriererne i forhold til at frigøre tid til forandringsarbejdet: At man mange steder har en skæv forestilling om, hvad vores rolle som personale er, og hvori det gode værested består, som betyder, at man måske går mere op i om kopperne bliver båret ind, end om brugerne flytter sig.

På papiret en kunstig og tilsyneladende fortænkt situation, men faktisk et eksempel, som gav rigtig god mening på det værested, hvor det blev drøftet.

9. MØD BRUGERNE MED POSITIVE FORVENTNINGER

Brugerne går langt for at leve op til medarbejdernes forventninger. Det er der talrige eksempler på.

Hvis forventningerne er negative, og handler om hvad brugerne ikke kan, så er det dét, de lever op til, og så kan de også mindre, og udvikler sig mindre. Som i kaffeeksemplet ovenfor: Hvis vi rydder op efter brugerne, så signalerer vi, at vi ikke har en forventning om, at de selv gør det, eller endnu værre: At vi ikke har en forventning om, at de kan lære det!

På samme måde med digital post; hvis vi i 2014 siger til en bruger: Du skal vist fritages (for det kan du ikke finde ud af), så bliver det sværere at sige det modsatte i 2016!

Omvendt, hvis forventningerne er positive, så kan alle mennesker mere og udvikler sig mere.

Første gang, LVS lærte den lektie, var under cykeletapeløbet Tour de Udsat i 2005. Siden er den blevet bekræftet utallige gange. Det kan være svært. Det kræver mod. Men det virker.

Så mød brugerne med positive forventninger – hvad er i øvrigt også det værste, der kan ske?

10. LAD VÆRE MED ALTID AT SPØRGE

Som mennesker er vi vant til at opstille valg for hinanden i form af spørgsmål: Kunne du tænke dig ..., Hvad skal vi lave?, etc. For mange er det faktisk indbegrebet af at give et andet menneske en mulighed, et valg.

Hvis vi virkelig gerne vil igangsætte en aktivitet, er det ikke sikkert, man skal spørge brugerne, om de/han/hun kunne tænke sig at deltage i en aktivitet på forhånd. Nogle gange er det mere reelt bare at gå i gang og på den måde præsentere muligheden.

Når vi spørger, er det fordi vi har lært, at det er vigtigt, at vi vælger en aktivitet, som brugeren rigtig godt kunne tænke sig - at brugerne skal have indflydelse på aktiviteten. I princippet er det rigtigt og en god idé, men situationen omkring spørgsmålet kan blive kunstig, og forbløffende mange gange vil svaret være nej tak.

For hvis du spørger, så risikerer du, at spørgsmålet bliver et falsk valg, hvor brugeren kommer til at opleve at være til besvær, hvis han siger ja. Pointen er, at brugernes nej ikke nødvendigvis er en grund til at undlade aktiviteter. I stedet kan du bare gå i gang, så skal de nok følge trop og deltage.

11. BLØD RAMMERNE OP

En god observation fra et værested for aktive stofmisbrugere er, at det er relativt sjældent at brugerne orker at sidde gennem et helt spil Trivial Pursuit. Til gengæld kan de sidde i meget lang tid og svare på præcis de samme spørgsmål fra kortene i trivial spillet, "hvis bare vi ikke skal sidde fire mand om et bord i to en halv time".

Tag kortene frem og stil spørgsmålet ud i rummet, så kan man byde ind og være med så længe, man har lyst. Det giver en dejlig fælles oplevelse, en anledning til samtaler, og ikke mindst mulighed for at brillere med viden, ingen troede, man havde, eller at vise nye sider af sig selv.

Alt det, vi gerne vil have i relationsarbejdet, og hvorfor så stå på reglerne og de faste rammer?

12. TØM BADERUMMET

Et eksempel på, at brugerne ikke ønsker at være til besvær: På et værested havde man brugt baderummet som opbevaringsrum og gradvist fyldt det op med storindkøb af toiletpapir og rengøringsartikler.

Givetvis fornuftigt ud fra en økonomisk betragtning, men også en fremgangsmåde, der har konsekvenser for præsentationen af tilbuddet om et bad til brugerne. Brugerne kunne sagtens bede om et bad, men det ville forudsætte, at rummet skulle tømmes først, dvs. det ville være til besvær. Derfor var der ingen, der gjorde brug af muligheden.

Så tøm baderummet og gør bademuligheden tilgængelig. Utvivlsomt et råd der kan bruges i andre sammenhænge end lige baderummet. Det gælder også for billardborde og disponible rum, som kunne danne rammen om alle mulige aktiviteter.

13. ANERKEND OG SKUB TIL BRUGER-/MEDARBEJDERRELATIONER

Personlige relationer er ofte vigtige for, at brugerne kommer på værestedet. Der opstår også individuelle og personlige relationer mellem brugere og værestedsmedarbejdere. Det kan være en nøgle til forandring.

Vi er stødt på mere end et eksempel på brugere, som deltog i aktiviteter, ikke for aktivitetens skyld, men fordi det var en mulighed for at tilbringe tid med en bestemt medarbejder, som man havde en særligt god relation til.

Det er der intet galt i. Udfordringen kommer, når brugerne fravælger aktiviteter, fordi den foretrukne medarbejder ikke er med. Her kan det være en god idé at rykke relationen en smule, så brugerne ikke lader sig begrænse af én særligt god relation. Det kan blandt andet gøres ved, at medarbejderen er opmærksom på at tale godt for aktiviteter, som han/hun ikke selv er en del af.

Samtidig kan medarbejdere, der på denne måde har mere eller mindre fortrolige relationer med brugere, også være aktive i "introduktionen" til andre medarbejdere/frivillige, så bredere relationer/netværk kan blive etableret for brugeren.

14. FIND BALANCEN

Ansvar og succeser giver selvværd. Brugerne oplever at få styrket deres selvopfattelse ved at kunne varetage en opgave, og ved at have ansvar. Føle selvværd, nytteværdi, føle sig værdsat, føle sig anerkendt, opnå en social status. En status, der tilsyneladende naturligt følger med det at have ansvar for en opgave, og blive opfattet som sådan af de øvrige i gruppen. "Det er aldrig noget, vi har sagt, men sådan bliver det oplevet", som en medarbejder fortæller om den status, der erfaringsmæssigt følger med en given opgave.

Men ansvaret/forventningerne kan også tynge. De kan opleves som et pres, og brugere/de brugerfrivillige kan have behov for at blive lettet for dette pres. Der er et dilemma mellem behovet for ansvar og behovet for frihed fra forventningspres. Frygten for ikke kunne leve op til ansvaret - den følger ofte med ansvarstildelingen, og den fører ofte til, at ansvaret vælges fra.

Det er et opmærksomhedspunkt, hvordan man opnår den rette balance mellem at tildele brugerne nye opgaver og ansvar, der på den ene side er et lille skridt, og på den anden side ikke giver større forventningspres, end brugerne er i stand til at håndtere.

At give og at tage ansvar kræver *mod*. Balancepunktet ligger der, hvor modet er tilstrækkeligt i forhold til frygten og i forhold til ansvaret.

Motiverende at præstere <-> Frygten for ikke at præstere

Tryghed <-> Usikkerhed

Vinde <-> Tabe

Status <-> Statustab

Ros på processen – det styrker modet og lysten til at gøre sig umage. Ros ikke for produktet, det puster til frygten for ikke at kunne overgå en god præstation.

Eksemplet "Jacob": Jacob var en bruger, der blev overvældet over at få ros for et billede, han havde malet, fordi han pludselig havde nogle forventninger/en ny rolle at leve op til. Rollen som "den mest kreative bruger på værestedet". Han havde alt at tabe ved at gå i det kreative værksted igen – og undlod at gøre det.

DEL

III.

.....
**PERSPEKTIVER
OG INSPIRATION**

FORUDSÆTNINGER OG RAMMER FOR VÆRESTEDERNE

KAPITEL

06.

Rammerne for værestedernes arbejde med progression for socialt udsatte mennesker fastsættes formelt og reelt i krydsfeltet mellem politikere, medarbejdere, brugere og eventuelle eksterne samarbejdspartnere.

Den yderste (lovgivningsmæssige) ramme for værestederne er Servicelovens § 104. Denne paragraf ("værestedsparagraffen") udtrykker en grundlæggende forskel i synet på fysisk og psykisk handikappede (udgangspunktet for væresteder for disse grupper er deres funktionsnedsættelse) og personer med sociale problemer (hvor problemerne er udgangspunktet). Denne skelnen findes andre steder i lovgivningen blandt andet i SEL § 1.

Når loven udtrykker sig så klart, fører det naturligt nok til en tilsvarende forskel i vejledningen til loven og kommunernes udmøntning af loven. For at forvisse sig om realiteterne i problemstillingen kan man blot sammenligne normeringer og bevillinger til forskellige typer tilbud, eller de aktivitetsudbud, man finder på de forskellige typer af væresteder, der retter sig til forskellige målgrupper.

Sammenholdt med den stemning af, at det alligevel ikke kan betale sig at give socialt udsatte alkoholikere og misbrugere et kvalificeret samværs- og aktivitetstilbud, men måske et drikkeskur eller udelukkende skadesreducerende tilbud, giver det et billede af råvildhed, planløshed og opgivenesshed på gruppens vegne.

En anden tydelig kilde til råvildheden og planløsheden er den banale enighed om, at alle godt ved hvad et værested er, når stort set ingen faktisk kan sætte ord på det. Det er delvist til at forstå, fordi et værested jo kan være så mange ting, og ofte kun anskues fra en snæver, lokal vinkel, hvor væresteder muligvis ikke har ændret sig nævneværdigt i generationer. Omvendt er det utilgiveligt, at interessen for at forstå og udvikle disse tilbud ikke er større.

Den banale enighed er i høj grad funderet i sympatien for de grundlæggende værdier, der omkranser omsorgen for de svageste. Det er for så vidt positivt – men det er bare kun en lille del af historien om, hvad værestederne kan, og den er på kollisionskurs med ambitionen om at væresteder skal skabe forandring for mennesker.

På værestedernes side opleves fraværende planer og klarhed om, hvad kommunerne vil med deres væresteder som udtryk for mangel på viden om værestedernes potentiale og/eller slet og ret ligegyldighed. Uanset hvad grunden er, skaber det en omsiggribende usikkerhed blandt værestederne om, hvad der forventes af dem, og det er ikke befordrende for kvaliteten af hverken omsorgs- eller forandringsarbejdet.

Værestederne er fantastiske at have, når der skal søges penge hjem til aktiviteter i fx satspuljen, men alt for mange gode initiativer er aldrig blev udfoldet efter udviklingsfasen i satspuljens kuvøse. Man kunne næsten tale om, at der er et indbygget fiaskoparameter i mange udsatteprojekter – tænk, hvis det skulle forankres.

De gode eksempler

Lykkeligvis er der også eksempler på, at man gør forsøget på at trænge længere ned, dybere ind i fagligheden og højere op på ambitionsstigen. Der er eksempler på kommuner, som har lavet og er i gang med at lave egentlige værestedsstrategier og modeller for samarbejdet med værestederne.

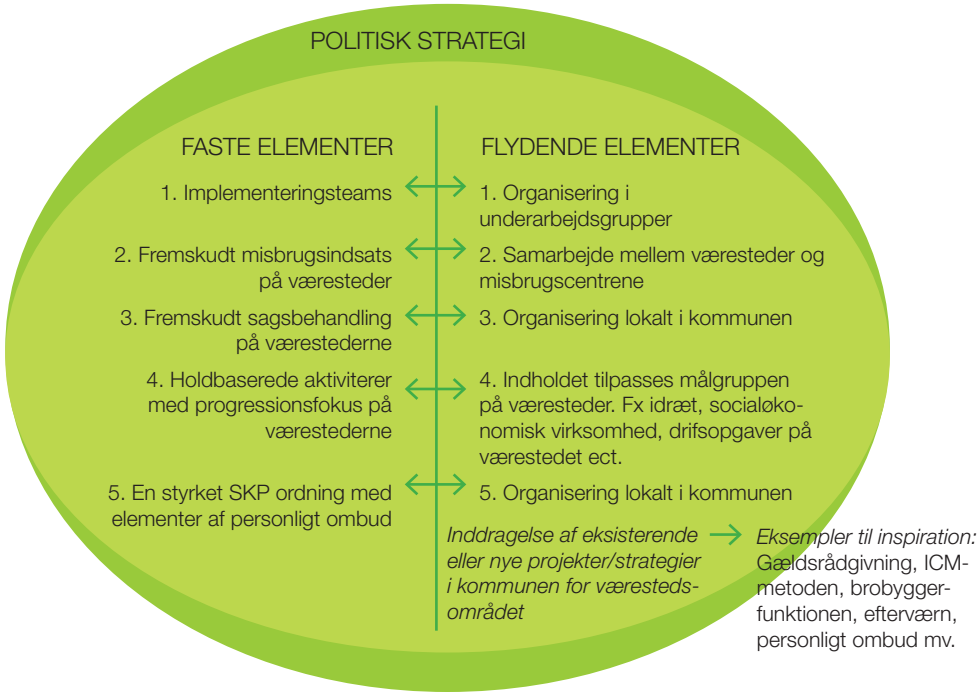
Det er en svær proces – værestederne er sårbare, og relationen til en bevilgende kommune er meget ulig. At lave en proces, der af værestederne opleves som ligeværdig, er i sig selv en svær opgave. Det er en af erfaringerne fra projekt *Styrket indsats på væresteder* og projekt *Akut krisecenter for livstruede stofmisbrugere*.

STYRKET INDSATS PÅ VÆRESTEDER

Satspuljeprojektet *Styrket indsats på væresteder* kan anskues som den foreløbige kulmination i værestedernes og LVS’ bestræbelser på at tilkæmpe sig den plads i den samlede indsats for de mest socialt udsatte, som værestedernes kontakt med brugerne berettiger til. Målt i tid og kvalitet er værestederne et af de tilbud, der har den stærkeste og længste kontakt med brugerne og dermed også det største potentiale for at skabe forandring for brugerne overhovedet.

I *Styrket indsats* arbejdes der med politisk vedtagne værestedsstrategier, specifikke samarbejdsmodeller, fælles forandringsmål, fremskudte indsatser og holdbaserede, brugerbårne aktiviteter.

SAMARBEJDSMODEL FOR KOMMUNER OG VÆRESTEDER

LVS’ primære opgave i projektet er at forestå den faglige opkvalificering af værestedsmedarbejdere og –brugere samt af de kommunale medarbejdere og ledere, som enten kommer på værestederne som fremskudte medarbejdere eller skal sikre implementeringen og den fortsatte udvikling af samarbejdet mellem væresteder og kommuner.

Styrket indsats gennemføres i første omgang i Haderslev, Holstebro og Odense kommuner med såvel kommunale som private væresteder.

Læs mere om *Styrket indsats* på www.socialstyrelsen.dk eller www.vaeresteder.dk

KRISECENTER FOR AKUT LIVSTRUUEDE STOFMISBRUGERE

Krisecenter for akut livstruede stofmisbrugere er et partnerskabsprojekt mellem Kongens Ø, Fredericia Kommune og Landsforeningen af VæreSteder i samarbejde med 12 kommuner over hele landet.

I modsætning til *Styrket indsats* er akutkrisecenteret fokuseret på en specifik opgave: At spotte og indskrive akut livstruede stofmisbrugere i et skærmet tilbud med henblik på at afvende truslen og genindsætte brugeren i en konstruktiv relation til værestedet og kommunen.

Rollefordelingen i projektet er i grove træk og med visse lokale variationer, at værestederne spotter stofmisbrugere med en ændret adfærd og et ændret trusselsbillede og tager skridt til at indskrive den pågældende i Krisecenteret. Kommunen støtter op og foretager de nødvendige skridt i forhold til eventuel medicindelegation, iværksættelse af handleplansudarbejdelse og lignende. Under opholdet på krisecenteret er der løbende kontakt med såvel værested som forvaltning.

Efter opholdet fastholder værestedet kontakten til brugerne, og kommunen arbejder efter den justerede handleplan.

Krisecenteret tilbyder ikke behandling, men etablerer et hurtigt og fleksibelt beredskab i forhold til akut livstruede stofmisbrugere. Samarbejdet er et godt eksempel på, at der er forskellige roller og behov for forskellige tilgange i indsatser over for de mest udsatte mennesker, og at kommuner og væresteder er bedst, når de supplerer hinanden og rykker tættere sammen.

Læs mere om *Akutkrisecenter* på www.akutkrisecenter.dk eller www.vaeresteder.dk

LÆR AT TACKLE

På samme måde som værestederne er et (nødvendigt) supplement til de øvrige indsatser, kan De små skridts metode inden for værestedet suppleres med tilbud af en mere målrettet karakter og som sigter på, at brugerne *lærer at tackle* og leve med tilstande, som er længerevarende, eller som ikke har så akut karakter som andre udfordringer.

LVS indgår aktuelt i et partnerskab med Komiteen for Sundhedsoplysning om udbredelsen af Lær at tackle-konceptet til værestederne.

"Lær at tackle" er udviklet på Stanford University og er målrettet mennesker med kronisk sygdom på tværs af diagnoser, mennesker med kroniske smerter, mennesker med symptomer på angst og/eller depression samt mennesker, der er sygemeldte på grund af langvarig sygdom. Det specielle ved kurserne er, at det er mennesker, der selv har en langvarig lidelse inde på livet, som frivilligt underviser andre og deres pårørende på kursusforløbet. Kurserne tager udgangspunkt i, at egen indsats og håndtering af sygdommen er af stor betydning for effekten af behandling og forebyggelse af komplikationer samt livskvalitet. Kurserne har veldokumenterede effekter på deltagernes helbredsstatus, helbredsadfærd og self-efficacy.

Læs mere om *Lær at tackle*-konceptet på værestederne på www.sundhedsformidling.dk eller på www.vaeresteder.dk

SPØRGSMÅL TIL KOMMUNERNE

Der er store gevinster at hente for kommuner der investerer i forandringsarbejdet på værestederne. Men inden man gør det, er det en god idé at have klarhed over en række spørgsmål, herunder følgende:

- Er kommunens forventninger til værestederne klare og forståede af værestederne?
- Ved man, hvem målgruppen er?
- Ved man, hvad forventningerne er i forhold til forandring?
- Hvilke muligheder giver man værestederne i forhold til at "slippe" brugerne til et tilbud højere oppe ad progressions-trappen – eksempelvis et behandlingstilbud eller støttet beskæftigelse?
- Vil ændrede, øgede forventninger til værestederne føre til en justering af normeringer, efter- og videreuddannelse og midler/ressourcer i det hele taget?

INSPIRATION OG PERSPEKTIV: HERSTELLWERK OG REHABILITERING

KAPITEL

07.

Der er andre end værestederne, der har arbejdet med tanker og tilgange, der ligner De små skridts metode. Det er det vigtigt at være opmærksom på. Øget professionalisering og implementering af De små skridts metode forudsætter et bredere udsyn, en teoretisk ramme og investeringer i faglig metodeudvikling.

Et eksempel på de store gevinster, der kan hentes, findes i Holland, hvor man har arbejdet målrettet med at indsnævre det faglige gab mellem værestedernes og andre aktørers tilgange på det sociale område.

Herstellwerk

En af LVS' nære udenlandske samarbejdspartnere og store metodiske inspirationskilder, er det hollandske Humanitas onder Dak (HOD). De arbejder med en tilgang, der er nært beslægtet med De små skridts metode, en styrke- og ressourcebaseret metodologi kendt som *Herstellwerk*. Det styrke- og ressourcebaserede grundlag svarer til det fokus på ressourcer og motivation, som De små skridts metode arbejder ud fra.

Gennem samarbejdet omkring Social Inclusion Games 2010 i kølvandet på Udsatte Levene 2009 har LVS løbende haft en dialog med HOD omkring metoder i socialt arbejde med særligt fokus på organisering og tilrettelæggelse af idrætstilbud.

Der er et nært slægtsskab og en dybtliggende enighed om formålet med det arbejde, som LVS og HOD udfører. Der pågår endvidere parallelle forløb omkring udvikling af de selvsamme metoder i Danmark og Holland. I Danmark under navnet De små skridts metode, i Holland altså under navnet *Herstellwerk*.

I den hollandske udgave lyder målsætningen med indsatserne således:

"Missionen er at støtte udsatte mennesker, som er ved at genvinde deres status som fulde medborgere i deres samfund og opnå den livskvalitet, de ønsker"¹.

Om midlerne og elementerne i *Herstellwerk*:

"Nøgleelementer i den basale styrkebaserede metode, som den er udviklet i Holland, er borgerskab, forudsætninger for social deltagelse, en meningsfuld tilværelse og, i forlængelse heraf, håb og *recovery*"

Et nøglebegreb i *Herstellwerk* er altså borgerskab. Det er helt afgørende. Målet er netop ikke udelukkende at afhjælpe problemer, hvad enten det er misbrug, hjemløshed eller psykisk sygdom. Det kan være vigtigt, og det kan være midler til målet. Men selve målet er mere end det: At skabe eller genskabe et fuldt og helt medborgerskab og en livskvalitet efter eget ønske. Det giver en helt anden forståelse af arbejdet med socialt udsatte. Udsatte mennesker er og vedbliver at være borgere, uagtet deres til tider usædvanlige og besværlige

¹ Dr. Judith Wolf, Radboud University Medical Center (egen oversættelse).

adfærd og deres svækkede sociale status. Borgeren er kendetegnet ved sine rettigheder og pligter overfor samfundet, men også sin evne til selv at vælge sin vej i livet inden for samfundets love og regler.

At socialt udsatte mennesker kan have svært ved at leve op til den almindelige norm for en "god" borger, legitimerer ikke, at man reducerer dem til andenklassens borgere med reelt begrænsede rettigheder.

Således at sætte borgerskab som benchmark for forandring hjælper til at holde fokus på målet og på de rettigheder, pligter og roller, vi alle sammen har. I tillæg til rettigheder, pligter, selvbestemmelse (autonomi) er socialt udsatte afhængige af andre mennesker, social kontakt, netværk og naturligvis samfundsinstitutioner og øvrige ressourcer, der findes i samfundet.

Vi ved både fra værestedsbrugere i det daglige, og fra interviewundersøgelser, vi har lavet, at socialt udsatte er mennesker og borgere, der deler samfundets bærende værdier og ønsker at være en del af det. Det samme viser undersøgelser i Holland. Socialt udsatte udtrykker klart, at deres ønske ikke bare handler om selvbestemmelse, men om at deltage (Mee doen), at høre til og at have det godt med sig selv.

De giver også klart udtryk for, at ambitioner er mindst lige så vigtige for dem som for andre. De har stadig forventninger til livet og ønsker at få mest muligt ud af det. Således beder de samfundet om at vedblive med at opstille rammerne for, at de kan nå deres mål og indfri deres egne ambitioner.

Herstellwerk er som metode blevet afprøvet i kombination med den såkaldte Critical Time Intervention (CTI) – som er en tidsbestemt intensiv støtte, der ydes i kritiske overgangsfaser. I værestedsregi kunne det være overgangen til behandling, hjemkomst fra behandling eller krisecenter, i forbindelse med løsladelse, eller indtræden på arbejdsmarkedet.

Begrebet rehabilitering i socialt arbejde: Hvad det burde betyde

De elementer, som Herstellwerk og De små skridts metode bygger på, nemlig en vægtning af borgerskabet og "recovery of status as citizens" som metode i socialt arbejde, kunne også betegnes med et enkelt ord: Rehabilitering.

Men her bliver vi nødt til at tage en diskussion af forståelsen af dette begreb. For det er er vigtigt at betone, at Herstellwerk og De små skridts metode ikke tænker og praktiserer rehabilitering på den måde, som begrebet bliver brugt på i dansk sundheds- og handicap-politik, og som i øjeblikket vinder hastigt frem på det sociale område.

Her bruges begrebet rehabilitering nemlig desværre i praksis på en måde, der lægger fokus på funktionsnedsættelserne, og som ikke mindst prioriterer målrettede og tidsbestemte indsatser. Det er uheldigt og problematisk.

Netop fordi begrebet er blevet så dominerende, er det vigtigt at påpege, hvorfor denne forståelse på værestedsområdet i bedste fald er en blindgyde og i værste fald kan blokere for en god faglig udvikling og en realisering af potentialerne.

HERSTELLWERK

Centre for Social Care Research ved Radboud University i Nijmegen, Holland har gennem en årrække kørt programmet: Academic Collaborative Centre on Shelter Services and Public Mental Health i samarbejde med hjemløseorganisationer som Humanitas Onder Dak.

Formålet er at styrke professionalismismen og skabe kvalitetsforbedringer i 'shelter services' og 'mental health care'. Et af midlerne hertil er udvikling af målrettede uddannelsesprogrammer for praktikere, frivillige, ledere og bestyrelser.

Centeret ledes af professor Dr. Judith Wolf.

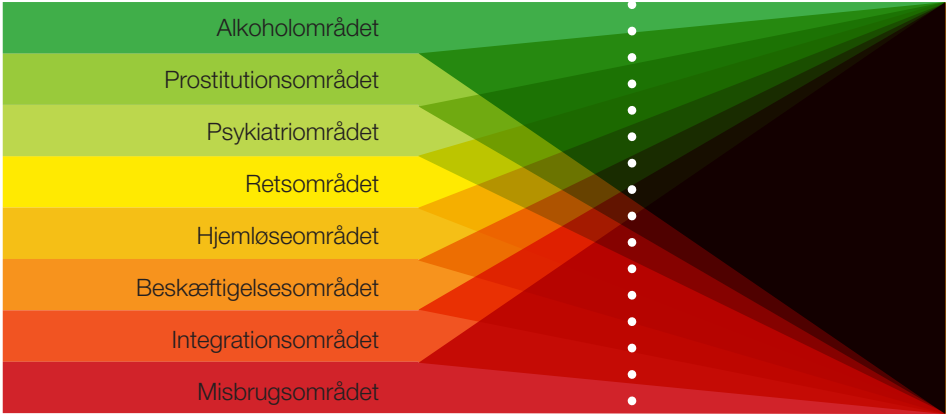
I den aktuelle socialpolitiske sammenhæng bruges meget ofte denne definition: "Rehabilitering er en målrettet og tidsbestemt samarbejdsproces mellem en borger, pårørende og fagfolk. Formålet er, at borgeren, som har eller er i risiko for at få betydelige begrænsninger i sin fysiske, psykiske og/eller sociale funktionsevne, opnår et selvstændigt og meningsfuldt liv. Rehabilitering baseres på borgerens hele livssituation, og beslutninger består af en koordineret, sammenhængende og vidensbaseret indsats."

I sig selv en god og uangribelig tilgang til personlig forandring, som udtrykker en intuitiv (tilsyneladende) rigtig og stærkt appellerende forståelse af personlig forandring, som noget lineært, kontrollerbart, effektivt og altomfattende (holistisk) på en gang.

I kraft af det målrettede er det en tilgang, som passer til de specialiserede indsatser som også socialt udsatte tilbydes i forhold til alkohol- og stofmisbrugsbehandling, exit-programmer (prostitution og bander) etc.

MÅLRETTEDE
BEHANDLINGSTILBUD

VÆRESTEDER

Den passer bare slet ikke på den del af indsatsen, som er et supplement til netop de specialiserede indsatser, hvor disse er utilstrækkelige. Vi har brug for værestederne som et supplement til de specialiserede indsatser, fordi socialt udsatte ikke i samme grad som andre alkoholikere, stofmisbrugere, psykisk syge, prostituerede etc. drager fordel og nytte af de specialiserede indsatser – blandt andet som en konsekvens af, at de ikke nødvendigvis kan leve op til de krav og forventninger, som en målrettet og tidsbestemt indsats baserer sig på.

At kopiere de ekskluderende faktorer i de specialiserede indsatser ind i den del af hjælpesystemet, som skal supplere de specialiserede, målrettede og tidsafgrænsede tilbud, er selvmodsigende.

Det kan være en passende tilgang for afgrænsede problemstillinger i nogle situationer og i nogle perioder. Men langt de fleste udsatte befinder sig i størstedelen af tiden i mellemrummene og i overlappene mellem de forskellige problemstillinger. Og her er en sådan forståelse af rehabilitering i bedste fald utilstrækkelig.

Intentionerne bag brugen af rehabilitering som begreb er gode, og det er synd, at det udmøntes på denne måde. Også fordi det er udtryk for et beklageligt skred i betydningen af begrebet. Det har nemlig alle dage (med rødder i Romerretten) været et begreb, der betegnede generhvervelsen af en borgers fulde samfundsmæssige rettigheder, og dermed genoprettelsen af personens juridiske og sociale status som borger, med andre ord ikke en målrettet og tidsbestemt proces omkring funktionsevne³.

.....
³ Rehabilitering i denne betydning kan spores helt tilbage til Romerretten, og havde også denne betydning i dansk ret helt op til 1961.

Det er i denne forbindelse værd at bemærke, at hvidbogens beskrivelse af begrebet "borgeren" fremhæver, at der er tale om "en person, der har samme borgerrettigheder som alle andre i samfundet (ligestilling og ligebehandling)", altså at der er tale om personer, som formelt, men underforstået ikke *reelt*, behandles lige/har de samme rettigheder og muligheder, som alle andre.

Forskellen mellem generhvervelsen af det formelle og det reelle borgerskab er vigtig. Den svarer til forskellen mellem ophævelsen af en retligt funderet eksklusion - dvs. *de-segregation* (en fortabt rettighed generhverves) - og en aktiv inddragelse i sociale fællesskaber og tilhørende social anerkendelse - dvs. *inklusion*.

Det er personen i juridisk forstand, der kan have behov for de-segregation, men når vi taler om rehabilitering i betydningen inklusion, så er det hverken den juridiske person, eller patienten, men snarere mennesket i social/moralsk forstand vi taler om. Lægen kan kurere sin patient, fysio- og ergoterapeuterne kan bistå i genoptræningen, men når vi taler om rehabilitering, har ingen af de nævnte faggrupper nogen særstatus eller særlig faglighed på spil, så er de medmennesker som alle os andre.

Socialt instituerede rettigheder

Mennesker, som oplever funktionsnedsættelser vil meget ofte, hvis ikke altid, opleve et rettighedstab. Det kan komme i form af en oplevelse af manglende selvstændighed og afhængighed af andre. Afhængighed i forhold til forsørgelse, personlig hygiejne, administration af økonomien eller i forhold til at opretholde nære personlige relationer. Rigtig mange af disse funktionsnedsættelser/afhængigheder kan man kompenseres for i en eller anden grad. Men meget ofte vil de være forbundet med et tab af rettigheder på et andet plan, som er langt mere uåndgribeligt.

Man vil opleve, at det er sværere at trænge igennem med synspunkter i de mest almindelige situationer, at ens holdninger betragtes som illegitime, at man bliver behandlet som inhabil i sammenhænge og spørgsmål, som intet har at gøre med den funktionsnedsættelse, man har. Eller sagt på en anden måde, man behandles som én, andre ikke behøver at svare, endsiges spørge.

De hyperkomplekse sociale rettigheder, som vi direkte og indirekte til- og fraskriver hinanden, bringes ud af balance. Vi gør det hele tiden. Vi vurderer med hvilken ret, de mennesker, vi er sammen med, taler om de emner, de taler om. Vi vurderer deres evne til at begrunde det, de siger og dermed om de er et menneske, vi finder det meningsfuldt at fortsætte en samtale/diskussion med, eller det er mest fornuftigt lade være.

Hvis vi sættes ud på sidelinjen uden mulighed for at forsvare os, så krænkes vore rettigheder.

Det er noget, socialt udsatte mennesker dagligt oplever i kontakten med medmennesker og samfundsinstitutioner.

Rehabilitering er kampen for at genvinde sin plads i det sociale fællesskab ved at generhverve de rettigheder og pligter, der definerer et borgerskab. Rehabiliteret er man, når man i egne og andres øjne er en ligestillet medspiller i spillet om at give og afkræve grunde, altså når man oplever, at man, alle andre ting til trods, ikke behandles som en andenrangsborger med begrænsede rettigheder, uanset hvilke begrænsninger, man måtte have i fysisk, psykisk eller social funktionsevne.

ANDRE LVS-PUBLIKATIONER OM METODER OG TANKEGANGE I ARBEJDET PÅ VÆRESTEDERNE

KAPITEL

08.

Inspiration til denne bog kommer fra mange kilder, men først og fremmest fra en mangeårig erfaring med arbejdet på væresteder, med kampagner og aktiviteter for værestedsbrugere og med faglig dialog og kursusvirksomhed for værestedsledere, -medarbejdere og -frivillige.

Små skridt og store faglige milepæle

For Landsforeningen af VæreSteder er den faglige udvikling en grundsten i aktiviteterne. Det har gennem årene været vigtigt at formulere og udvikle et fælles fagligt grundlag, som dækker værestederne i al deres mangfoldighed, og styrker deres arbejde og metoder. Det sker bl.a. gennem løbende kursusaktiviteter, konsulentvirksomhed og kampagner.

De små skridts metode 2.0 er næste milepæl i værestedernes faglige udvikling.

Det fælles faglige grundlag er bl.a. blevet formuleret og manifesteret i følgende publikationer:

Værestedstrilogien.

Værestedstrilogien består af:

- *Brugernes værested*
- *Mulighedernes værested*
- *Samfundets værested*

Landsforeningen af VæreSteder, 2005

De små skridts metode - et stort skridt i den sociale indsats.

Landsforeningen af VæreSteder, 2009

Originalen 2009. Fra udsat til værdsat.

Landsforeningen af VæreSteder, 2009

Iværksætteri på væresteder. Potentialer, praksis og modeller.

Landsforeningen af VæreSteder, 2010

Best practice - udsatteidræt.

Idrætsorganisationen Dansk Væresteds Idræt, 2011

Kunsten er at gribe livet.

Værestedskunst, 2014

...en landsforening i bevægelse...

Landsforeningen af VæreSteder

Bødkervej 7A, 2.tv. - 7000 Fredericia
Telefon: 75 92 40 00 - E-mail: lvinfo@lavs.dk
www.vaeresteder.dk